

VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI VOJENSKEJ DUCHOVNEJ SLUŽBY NA ÚZEMÍ ČIECH, MORAVY A SLOVENSKA V ROKOCH 1918 – 1950

FRANTIŠEK DURAJ

DURAJ, F.: Representatives of Military Religious Service in Armed Components of Czech and Slovaks in 1918 – 1950. *Vojenská história*, 6, 3-4, pp 161 – 190, Bratislava.

The author has mapped life destinies of outstanding personalities of military religious service in Bohemia and Slovakia in the first half of 20th century that have been missing in historical publications up to now. The author has fallen back on long-lasting archival research in military and civil archives both in Bohemia and Slovakia, as well as on the studies of specialized ecclesiastical literature of Czech and Slovak provenience. In the introductory part of this research work, the author characterises briefly military religious service before the constitution of the 1st Czechoslovakian Republic. The period between wars is described in the second and the most comprehensive part. The study outlines status and position, assignments and objectives of religious service activities within the framework of Czechoslovakian defence power, it maps life milestones of its the most outstanding personalities.

Military History. Czechoslovakia. Military religious service – personalities. 1918 – 1950.

Udalosti 17. novembra 1989 napomohli zmene totalitného politického režimu Komunistickej strany v bývalej Československej socialistickej republike, ktorý zavládol v spoločnom štátnom usporiadaní Čechov a Slovákov po februárových udalostiach v roku 1948. Následné demokratizačné zmeny umožnili rozvoj náboženskej činnosti v ozbrojených zložkách dovtedy vytesnenej ideovo-politickým aparátom komunistickej strany.

Dôsledkom týchto zmien bolo podpísanie vzájomnej medzištátnej zmluvy 21. augusta 2002 medzi Vatikánom a Ministerstvom obrany Slovenskej republiky o duchovnej službe v ozbrojených zložkách, v zmysle Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou z 24. novembra 2000,¹ čím sa zavŕšilo budovanie Úradu vojenských duchovných pri Ministerstve obrany SR, ktorý bol zriadený 1. februára 1995 rozkazom ministra obrany č. 21 z 27. januára 1995.² Treba si uvedomiť, že týmito právnymi aktmi sa u nás len obnovuje inštitúcia s bohatou históriou, prostredníctvom ktorej sa cirkev stará o svojich veriacich v ozbrojených zložkách „vzhl'adom na ich osobitné životné podmienky pre ich duchovné dobro“.³

Svojou starostlivosťou o vojakov tak ostáva cirkev verná príkladu svojho zakladateľa Ježiša Krista, ktorý v Kafarnaume vypočul prosbu stotníka rímskej légie za uzdravenie svojho sluhu (Lk 7,1-10), ako aj vzoru sv. Petra ktorý pri návšteve Kornélia – stotníka kohorty nazývanej „italská“ v Cezarei pokrstil jeho i ostatných v jeho dome (Sk 10, 1n). Najstarším nebiblickým dokumentom svedčiacim o starostlivosti cirkvi o vojakov je list pápeža Pelágia I. (556 – 561), ktorým žiada biskupa v Civitavecchia o zorganizovanie bohoslužieb pre vojakov prechodne ubytovaných v meste.⁴

¹Porovnaj HAJNALA, P.: Zmluva o duchovnej službe v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch podpísaná. In: *Katolícke noviny*, roč. 117, 2002, č. 35, s. 2.

²Porovnaj JURUŠ, I.: Doslov alebo slovenská skutočnosť. In: *Služobník pokoja*. Bratislava : Lúč, 1998, s. 156.

³Porovnaj *Christus dominus* článok 43. In: *Druhý vatikánsky koncil – dokumenty*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970, zv. 2, s. 57.

⁴Porovnaj DUBOST, M.: *Služobník pokoja*. Bratislava : Lúč, 1998, s. 113.

Výnimkou starostlivosti o duchovné dobro vojakov nie je ani súčasný pápež Ján Pavol II., ktorý v apoštolskej konštitúcii s novou kánonickou úpravou vojenskej duchovnej služby Spirituali Militum Curae z 21. apríla 1986 konštatuje, že túto vážnu potrebu zohľadnila postupne posvätná hierarchia v jednotlivých prípadoch vhodným spôsobom – pomocou osôb a okolností príslušnej jurisdikcie, čím sa časom vytvorili u jednotlivých národov cirkevné štruktúry – vojenské duchovné správy.

Práve priblížením životných osudov tých, ktorí sa stali nositeľmi tohto poverenia Svätou stolicou, pokúsim sa chronologicky predstaviť inštitúcie, ale hlavne ich čelných predstaviteľov prostredníctvom ktorých sa duchovná služba v ozbrojených zložkách vykonávala na spoločnom území Čechov a Slovákov v rokoch 1918 – 1950. Túto službu treba prijímať v duchu doby, a tak jednotlivé obdobia pôsobenia uvediem v krátkosti podstatnými celospoločenskými a politickými udalosťami, ktoré priamo či nepriamo vplývali na činnosť duchovných.

VOJENSKÁ DUCHOVNÁ SLUŽBA PRED VZNIKOM 1. ČSR

Čechy, Morava a Slovensko boli do roku 1918 súčasťou rakúsko-uhorskej monarchie. Od zmien v štruktúrach európskych armád, ktoré sa uskutočnili v rokoch 1860 – 1885, a tie bezprostredne zasiahli i oblasť duchovnej služby v c. a k. rakúsko-uhorskej armáde, sa čelným predstaviteľom vojenskej duchovnej služby od roku 1884 stal apoštolský poľný vikár.⁵ Tento riadil činnosť Vikariátu zboru vojenských duchovných – jedného z pomocných orgánov ministerstva vojny, aby tak bezprostredne usmerňoval duchovnú prácu vojenských farárov v štrnástich a od roku 1909 šestnástich armádnych zboroch, ktorým podliehali vojenský kuráti a kapláni I. a II. triedy slúžiaci v duchovnej správe a v divíziách zariadeniach. Pre nedostatok vojenských duchovných sa na tejto službe podieľali aj civilní duchovní. Okrem bohoslužieb zabezpečovala duchovná služba v c. a k. rakúsko-uhorskej armáde aj vedenie kmeňových kníh, matrik, náboženskú a mravnú výchovu mužstva.

IMRICH BIELIK, BISKUP

Pochádzal z Nitrianskej diecézy, od roku 1910 až do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie bol apoštolským poľným vikárom. Narodil sa 24. júla 1860 v Ilave. Vyšiel z chudobných pomerov rodiny remeselníka. Otec Imrich Bielik a matka Mária rod. Korníková ho však vzorne vychovávali. Základné vzdelanie nadobudol vo svojom rodisku. Po gymnaziálnych štúdiách absolvoval v Nitre v rokoch 1878 – 1879⁶ filozofické a v 1880 – 1883 aj teologické štúdiá.⁷ Po kňazskej vysviacke 4. 8. 1883 bol kaplánom v Kanskej a vo Varíne.⁸ K armáde sa dostal v roku 1888 a ako poľný kaplán odišiel do Banija Luky, Sarajeva a roku 1891(1892) prišiel do Bratislavy. Poľným kurátom sa stal v roku 1893. Pre slovenských vojakov, v tom istom roku v Turčianskom svätom Martine, vydal vo vlastnom náklade knihu *Od srdca k srdcu. Vážne slovo pre mladých vojakov*, s odobrením vojenského Apoštolského Vikariátu a odporúčenie výnosom c. a k. ministerstva vojny dňa 22. novembra 1892 pod číslom 3460.⁹ V tejto útlej

⁵Porovnaj TURZA, P.: Stručný historický prierez duchovnej služby v c. a k. rakúsko-uhorskej armáde a Čs. armáde od r. 1918 – 1950. Materiál pre vnútornú potrebu oddelenia VVV, SRV MO SR.

⁶Porovnaj Schematismus cleri diocesis nitriensis 1879. Nitra: Typis Vidnae Michalis Sigler, 1878, s. 57.

⁷Porovnaj Schematismus cleri diocesis nitriensis 1881. Nitra: Typis Ed. Schempek & St. Huszár, 1880, s. 57; Schematismus cleri diocesis nitriensis 1882. Nitra: Typis Ed. Schempek & St. Huszár, 1881, s. 57.

⁸Porovnaj BAGIN, A.: Historické medailóny. In: Duchovný pastier, 1973, č. 9, s. 419.

⁹Porovnaj BIELIK, I.: Od srdca k srdcu. Vážne slovo pre mladých vojakov. Turčiansky svätý Martin 1893, s. 1.

knihy sa odzrkadľuje jeho skúsenosť z vojenského prostredia „láskou vedený“ – ako v nej sám píše – napomína, vysvetľuje a povzbudzuje k plňšiemu a radostnejšiemu vojenskému životu poukazujúc na jeho vážnosť a dôstojnosť.

Okrem toho napísal ďalšie diela ako:

- *Ein herzliche Willkommen die junge Kriegskamaraden*. Bratislava 1891. (Srdečne vitajte mladí kamaráti z vojny);
- *Husvéti ajandék a kath. Hadfiaknak*. Bratislava 1892. (Veľkonočný dar katolíckym brancom);
- *Mit Gott für Kasser und Vaterland*. Bratislava 1893. (S Bohom pre cisára a otčinu);
- *Geschichte der k. u. k. Militär Seelsorge und dem Apostolischen Feld-Vicariates*. Viedeň 1901. (Dejiny c. a k. vojenskej pastorácie a apoštolského poľného vikariátu)¹⁰;
- *Rituale in usum c. et r. ecclesiae militaris*. Viedeň 1901. (Kniha obradov pre potreby cirkvi v c. a k. vojsku);
- *Handbuch für die k. u. k. Militärgeistlichkeit*. Viedeň 1905. (Príručná kniha pre c. a k. vojenské duchovenstvo).¹¹

Imrich Bielik mal mimoriadne filologické nadanie. Dokonale ovládal osem rečí. Predstavení čoskoro vybadali Bielikov neobyčajný talent, a tak sa už roku 1894 stáva tajomníkom poľného konzistória vo Viedni.¹²

V priebehu ďalších rokov dostal viacero vysokých vojenských, štátnych i cirkevných vyznamenaní:

- v roku 1898 bol ozdobený krížom radu Františka Jozefa a v tom istom roku sa stáva komorným sekretárom Jeho Svätosti;
- v roku 1903 sa stáva apoštolským protonotárom a tiež domácim prelátom Jeho Svätosti;
- v roku 1905 vyznamenanie Jazdca so znakom radu železnej koruny 3. triedy;
- v roku 1909 vyznamenanie Jazdca s rádom Františka Jozefa I. železného kríža s hviezdou.¹³

Vo Viedni založil a redigoval v rokoch 1901 – 1911 tlačový orgán pre poľných kurátov rakúsko-uhorskej armády *Pastoralblatt für die k. u. k. Militärgeistlichkeit*.¹⁴ Už v 1903 roku sa stáva riaditeľom (veliteľom) vojenského konzistória a po odchode biskupa Kolomana Belopotockého¹⁵ v roku 1911 jeho nástupcom, čo sa potvrdilo jeho menovaním 8. januára 1913 za titulárneho biskupa thasenského.¹⁶ Biskupskú vysviacku Bielik prijal 2. februára 1913 vo Viedni – práve z rúk Kolomana Belopotockého – vtedy už veľkoveľkvaradínskeho veľprepošta za prítomnosti spolusvätiteľov Dr. Fischera Colbriho, košického pomocného biskupa a Dr. Pflugera Jozsefa, viedenského pomocného biskupa.¹⁷ Ako apoštolský poľný vikár bezprostredne usmerňoval duchovnú prácu vojenských farárov pridelených na veliteľstvách šestnástich armádnych zborov.¹⁸

Imrich Bielik bol zjavným zástancom monarchie, podľa svojho presvedčenia teda napomínal, že „každý vojak povinný je neohrozenú vernosť chovať k svojmu panovníkovi. (...)

¹⁰Porovnaj Slovenský bibliografický slovník. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 249.

¹¹Porovnaj Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava : Lúč, 2000, s. 111.

¹²BAGIN, ref 8, s. 419

¹³Porovnaj Schematismus cleri diocesis nitriensis 1911. Nitrae : Typis Stephani Huszar, 1911, s. 107, 131.

¹⁴Porovnaj Slovenský, ref. 10, s. 249.

¹⁵Koloman Belopotocký (1845 – 1914) bol poľným vikárom; rodák z Ružomberka, kňaz Spišskej diecézy.

¹⁶Porovnaj Annuario pontificio per l'anno 1921. Roma: Tipografia poliglotta Vaticana, 1921, s. 311.

¹⁷Porovnaj Nyitramegyei szemle, roč. 21, 1913, č. 5, s. 3.

¹⁸Porovnaj TURZA, ref 5.

Láska k vlasti je povýšená na hodnosť cnosti, je posvätená a potvrdená tou prisahou, ktorou si sa zaviazal.¹⁹ A tak verný prisaha – „od dodržania ktorej závisí blaho vlasti, vážnosť panovníka, obecné dobro a poistenie života a majetku každého občana“²⁰ – vzorne slúžil svojmu panovníkovi. Pre vernosť týmto myšlienkam sa dostával do nezhôd s českým vojenským duchovenstvom, ktoré stále viac a otvorenejšie vyjadrovalo svoje národnostné cítenie. „Bielik mal veľmi srdečný vzťah ku svojmu rodisku a často ho navštevoval. V roku 1913 obecná rada mestečka Ilavy zvolila Bielika za čestného občana mesta. Počas prvej svetovej vojny Bielik neúnavne pomáhal slovenským vojakom. Na jeho zásah sa mnohí dostali späť ku svojim rodinám, iných preradili z frontovej línie do zázemia a pod.“²¹ Svoj vzťah k Slovensku a rodnej Ilave prejavil počas prvej svetovej vojny aj v roku 1916, keď rekvirovali pre potreby frontu ilavské zvony od zvonolejárskeho majstra Karola Fohla, ktoré boli na priamy zákrok biskupa Bielika vrátené späť. V nasledujúcom roku ilavské zvony predsa len zrekvirovali.²²

Bielik nastúpil do svojho úradu v dobe ťažkej vojensko-politickej krízy, v ktorej sa nachádzala rakúsko-uhorská monarchia pred – ale hlavne počas – prvej svetovej vojny. Rozpadom Rakúsko-Uhorska a jeho armády zanikol i Poľný vikariát, na čele ktorého Bielik stál. Rozpad tak prinútil Bielika utiahnuť sa do Veľkoveradínskej kapituly, v ktorej pôsobil ako kanonik a kde pravdepodobne po smrti veľkoveradínskeho biskupa Sečéniho prevzal správu rozsiahlej diecézy.²³

Imrich Bielik, posledný vojenský biskup rakúsko-uhorskej monarchie a apoštolský administrátor, zomrel vo Veľkom Varadíne 9. mája 1927 a bol pochovaný na tamjšom cintoríne, kde jeho hrob zdobil pamätník z bieleho mramoru od Alberta Vangela.²⁴

OBDOBIE MEDZIVOJNOVEJ ČSR 1918 – 1938

Vytvorenie samostatného Česko-Slovenska 28. októbra 1918 bezprostredne súviselo s rozpadom Rakúsko-Uhorska po prvej svetovej vojne. Počiatky formovania československej brannej moci, ktoré prebiehalo až do leta 1919, boli v zložitých medzinárodných a vnútropolitických podmienkach poznačené improvizovaním a nestálosťou. Aj napriek všetkým týmto problémom, v období od konca októbra 1918 až do decembra 1918, sa duchovná služba v československej armáde vykonávala v jednotlivých vojenských telesách len individuálne.

Až po zriadení dočasného Ministerstva národnej obrany, 15. novembra 1918, vznikla v jeho rámci i duchovná správa, ktorá za necelých osem mesiacov dostala stav vojenskej služby na takú úroveň, že bola schopná vykonávať všetky základné duchovné záležitosti príslušníkov armády.²⁵ Stalo sa tak vďaka iniciatíve vojenských duchovných, ktorí pôsobili vo vojenských telesách (útvary, divízie), do ktorých boli v bývalej c. a k. rakúsko-uhorskej armáde pridelení a kde sa v procese plnom provizórií a organizovaných improvizácií stávali súčasťou jednotnej československej armády.²⁶

¹⁹Porovnaj BIELIK, ref 9, s. 12 – 13.

²⁰Porovnaj BIELIK, ref 9, s. 11.

²¹BAGIN, ref 8, s. 419.

²²Porovnaj BAGIN, A. – BYSTRICKÝ, V.: Ilava. Martin : Osveta, 1991, s. 242.

²³Porovnaj Lexikón, ref 11, s. 111.

²⁴Z cintorína bol exhumovaný a pochovaný do krypty kostola vo Varadolaszi alebo do krypty Katedrály sv. Ladislava vo Veľkom Varadíne. (Oradea Mare, Rumunsko) Porovnaj Nagyvaráradí schematizmus. Nagyvarad 1995, s. 174.

²⁵Porovnaj TURZA, ref 5.

²⁶Porovnaj PEJS, O.: K niektorým aspektom organizácie duchovnej služby v čs. armádě v letech 1918 – 1939. In: História a vojenství, roč. 40, 1991, č. 3, s. 148.

Vojenská správa podľa všeobecného konštatovania neprejavovala po vzniku republiky príliš veľký záujem o zavedenie duchovnej služby do armády, ale išlo predovšetkým o iniciatívu katolíckej cirkvi, ktorá sa opierala o dovtedajšiu tradíciu.²⁷

Tento postoj vojenskej správy treba chápať v duchu doby ako prejav nedôvery a obranný prostriedok voči katolíckej cirkvi pre jej historicky zakotvený politický a duchovný vplyv, prameniacy z odmietnutia monarchistického zriadenia. Rakúsko-uhorská monarchia bola totiž príkladom spojenia štátu a cirkvi, kde cirkev bola dynastiou politicky zneužívaná. Predstaviteľom tohto odmietavého postoja bol prvý prezident Československej republiky Tomáš G. Masaryk so svojím demokratizačným procesom, ktorý presadzoval odluku cirkvi od štátu.

Úlohou vojenskej duchovnej služby bolo podľa potreby a želania konanie bohoslužieb a vsluhovanie sviatostí – na ktorých bola účasť dobrovoľná – starostlivosť o náboženskú a mravnú výchovu vojakov, výchova dôstojníkov duchovnej služby a zabezpečenie svojej činnosti v prípade brannej pohotovosti štátu.²⁸

Začleneniu vojenských duchovných do organizácie armády napomohla ich matričná služba, ktorú vykonávali v jednotlivých telesách a stala sa nepostrádateľnou aj v prvých rokoch budovania československej armády, k čomu sa pridružila aj starostlivosť o vojenské hroby a kostoly.

GENERÁLNY SUPERIOR MSGR. ANTONÍN VONEŠ

Pri vzniku duchovnej správy Ministerstva národnej obrany stál na jej čele. Z jeho kmeňového listu sa dozvieme, že sa narodil 24. júna 1856 v Drahotěšiciach, v okrese Třeboň. Do kontaktu s armádou prišiel prvýkrát 7. marca 1876, keď bol pri odvode uznaný za schopného výkonu služby a následne v októbri toho istého roku vstúpil do c. a k. rakúsko-uhorskej armády ako jednoročný dobrovoľník. Zrejme po tejto skúsenosti začal študovať teológiu, vedomosti si čiastočne dopĺňal na Filozofickej fakulte v Prahe, aby po jej absolvovaní a kňazskom vysvätení nastúpil ako kaplán vojenskú duchovnú službu 1. mája 1884 v dnešnej Bratislave (vtedy Pressburg), kde pôsobil dva roky. Ako kaplán duchovnej služby pôsobil od 1. februára 1886 v Hradci Králové, odkiaľ bol 1. mája 1888 prevelený do Kotora v Dalmácii, kde slúžil až do 1. februára 1891. Z Dalmácie prišiel opäť ako kaplán do poľského Krakova a po päťročnom pôsobení sa 1. septembra 1896 vrátil do Liberca v rodných Čechách. Skoro po ôsmich rokoch 1. mája 1904 odišiel už ako farár vojenskej duchovnej služby do Přemyslu a po pol roku 1. novembra 1904 ako poľný superior do Krakova, kde pôsobil ďalších osem rokov. Od 1. októbra 1912 bol totiž pridelený k 8. korpskompanii v Prahe ako poľný superior. Tu pôsobil i počas celej prvej svetovej vojny, na konci ktorej mal Voneš už 62 rokov, ale ako skúsený vojenský duchovný, ovládajúci nemecký, český, francúzsky, chorvátsky a taliansky jazyk, ako aj dobre poznajúci miesto pôsobenia, mal všetky predpoklady na vedenie vojenskej duchovnej správy v novovzniknutej československej armáde.²⁹

Po vstupe do nej sa 1. novembra 1918 poľný superior Antonín Voneš stal prednostom najvyššieho riadiaceho orgánu duchovnej služby, a to: XII. odboru ministerstva národnej obrany.³⁰ Iniciatívne sa ujal budovania vojenskej katolíckej duchovnej služby v československej armáde.

²⁷Porovnaj SANDER, R.: Organizační a dislokační vývoj čs. armády v letech 1918 – 1939. In: Sborník archivních prací 35/1. Praha: Panorama, 1985, s. 137.

²⁸Porovnaj ČAPLOVIČ, M.: Mierová organizácia čs. armády a jej vývoj na Slovensku (1918 – 1928). In: Vojenská história, roč. 1, 1997, č. 1, s. 33 – 34.

²⁹Porovnaj Vojenský historický archiv (ďalej VHA) Praha, f. Kmeňových listin, Voneš 1856.

³⁰Tento najvyšší riadiaci orgán duchovnej služby prešiel rozličnými označovania, a to ako: samostatný XII. odbor MNO pod názvom duchovná správa (1918 – jeseň 1919); mimo odbor ako 36. oddelenie duchovnej správy, kde katolícka sa označovala ako 36. a (jeseň 1919 – jeseň 1920); následne ako 4. a oddelenie v I. odbore politicko-právnom, resp. v III. odbore všeobecne-vojenskom (jeseň 1920 – leto 1922); premenované na 36. oddelenie duchovné (1922 – 1926) a najdlhšie pôsobila pod označením I/6 teda ako 6. oddelenie v I. všeobecne-vojenskom odbore MNO (1927 – 1938). Porovnaj PEJS, ref 26, s. 136.

Memorandum v mene vojenských kňazov pre ministra národnej obrany *O činnosti vojenských duchovných v armáde Rakúsko-uhorskej, v budúcnosti v štáte československom* z 20. novembra 1918, vykreslil potrebu a činnosť vojenských duchovných, ich pôsobenie za rakúsko-uhorskej monarchie a poukázal aj na problém, ktorý by vznikol odmietnutím duchovnej služby v osobe vojenských duchovných, o ktorých by sa štátna pokladňa musela postarať ako o dôstojníkov bývalej armády. V tomto memorande sa ospravedlnil za „nedôstojné a nekňazské“ správanie biskupa Bielika,³¹ a tak sa zjavne dištancoval od jeho loajálneho postoja k monarchii.³²

Voneš navrhol zreorganizovanie duchovnej služby rozdelením štátu na poľné superioráty v Prahe a v Litoměřiciach pre Čechy, v Brne s odbočkou v Olomouci pre Moravu, v Opave alebo Tešíne pre Sliezske a v Bratislave alebo Košiciach pre Slovensko na čele s generálnym superiorátom v Prahe.³³

Organizácia a riadne pôsobenie vojenskej duchovnej služby predpokladali, aby najvyšší predstaviteľ disponoval cirkevnými i vojenskými právomocami. V osobe Voneša sa tak stalo rozhodnutím Vatikánu (dekrétom konzistórnej kongregácie) z 3. júla 1919, ktorým mu bola udelená jurisdikcia pre katolíckych príslušníkov československej armády, obdobná biskupskej, čo mu umožnilo s účinnosťou od 25. októbra 1919 zbaviť katolíckych vojenských duchovných právomocí udelených civilnými biskupskými ordinariátormi, resp. cirkevnými úradmi a vlastným menom im udeliť tieto právomoci v doterajšom rozsahu.³⁴ Tento významný krok na ceste k vybudovaniu exemptnej³⁵ vojenskej duchovnej správy bol štátnou aprobáciou cirkevnej jurisdikcie potvrdený dekrétom prezidenta republiky, oficiálnym vymenovaním Antonína Voneša do funkcie generálneho superiora k 1. decembru 1919,³⁶ teda jeho oficiálnym uvedením do hodnosti určenej pre vojenského ordinára. K organizácii vojenskej duchovnej služby v rámci brannej moci sa opätovne vyjadril 22. februára 1919 listom, ktorý zaslal organizačnému oddeleniu Generálneho štábu Ministerstva národnej obrany, v ktorom ako účel duchovnej služby uvádza vedenie duchovnej správy pre katolíckych príslušníkov v posádkach a nemocniciach, ako aj vedenie matrik. Personálne obsadenie malo podľa tohto vyzerať nasledovne: na ministerstve štyria vojenský duchovní; Slovensko: 25 vojenských duchovných; Čechy, Morava a Sliezske: 21 vojenských duchovných; spolu 50 vojenských duchovných.³⁷ Toto vyjadrenie bolo súčasťou vývoja organizácie duchovnej služby, ktorej existencia bola stále v ohrození. Keď katolícka duchovná služba nadobudla konečnú podobu v brannej moci, jej najvyšším predstaviteľom bol generálny superior, ktorý riadil duchovnú správu. Nižšími riadiacimi a zároveň výkonnými orgánmi boli katolícke duchovné správy pri Zemských vojenských veliteľstvách (ďalej ZVV) a im podriadení duchovní divízií veliteľia. Na Slovensku takmer každý peší pluk a obidve horské brigády mali svojich duchovných veliteľov.³⁸

V júni 1920 Voneš obhajuje vojenských duchovných v informácii pre generálneho inšpektora československých vojsk J. S. Macharu, v ktorej zaujíma stanovisko k návrhu zákona, ktorým sa zavádza v Československej republike odluka cirkvi od štátu slovami: „Inštitúcia vojenských duchovných bude mať pre republiku so stálou kádrovou armádou praktický význam, pretože duchovní nepôsobia len z náboženského hľadiska, ale aj z hľadiska výchovne mrav-

³¹Doslovne: „S trpkostí a nevúli konstatujeme nevlídne a nepřátelské ba nekňezské vystupování bývalého polního vikáře Bjelika, jak v úradnom tak osobnom styku proti národnostem slovanským v bývale armáde Rakúsko-uhorské vůbec proti kňezům této národnosti.“ VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, šk. 47, č. 1/61.

³²Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, šk. 47, č. 1/61.

³³Tamže.

³⁴Porovnaj PEJS, ref 26, s. 146.

³⁵Exemptná duchovná správa spočívala na existencii duchovných v služobnom pomere s armádou, ktorí podliehali najvyššiemu vojenskému duchovnému bez závislosti na civilnej cirkevnej hierarchii.

³⁶Porovnaj VHA Praha, MNO, Vestník osobný 1919, č. 130.

³⁷Porovnaj VHA Praha, f. Generálny štáb 1918 – 24, sign. 13 2/2.

³⁸Porovnaj ČAPLOVIČ, ref 28, s. 33 – 34.

ného, kultúrneho, osvetového a humánneho, pomáhajú tak vytvárať ideál československého vojaka.“³⁹

Ústavnou listinou z roku 1920 sa neuzákoniла odluka cirkvi od štátu, a tak vojenská duchovná služba nebola zrušená.

Novým organizačným reformám a premenám nakoniec za obeť „padol“ i generálny superior Antonín Voneš, ktorý bol pri znižovaní stavu vojenských duchovných v novembri 1921 z 54 na 41 vyzvaný, aby ako najstarší požiadal o preloženie do výslužby; a tak na pokyn ministra národnej obrany bol poslaný k 1. marcu 1922 do výslužby s odôvodnením, že je nadpočetný.⁴⁰

Jeho odchod však so sebou priniesol problém rozdelenia kompetencií, ktorý vznikol odvolaním A. Voneša z funkcie generálneho superiora. Týmto Voneš sice stratil vojenskú právomoc nad vojenskou duchovnou službou, ale ostala mu až do rozhodnutia Vatikánu cirkevná právomoc, čím následne došlo k rozdeleniu armádnej a cirkevnej jurisdikcie. Na túto skutočnosť poukázalo Prezídium Ministerstva národnej obrany, ako aj novovymenovaný prednosta duchovného oddelenia Ministerstva národnej obrany, ktorým sa od 1. januára 1922 stal poľný superior Jozef Bombera.⁴¹ Ten okrem nevyhnutnej potreby cirkevnej jurisdikcie pre výkon duchovnej služby (dišpenzy, fakulty, a pod.) vyslovil názor, že príčinou tohto stavu bola neochota štátu diskutovať s predstaviteľmi cirkvi o personálnom obsadení postu generálneho superiora.⁴² Tento postreh potvrdil štátny sekretár pápežskej stolice kardinál Gasparri, ktorý napísal: „Je známe Vašej Excelencii, že pražská vláda bola tej mienky – na začiatku minulého roku – že môže menovať poľného vikára bez toho, aby sa spýtala Svätej stolice, ktorá mu však mala udeliť príslušné fakulty.“⁴³

Vonešova jurisdikcia bola daná ad personam, čo v konečnom dôsledku znamenalo že je neprenosnou na inú osobu. Dočasným riešením tejto situácie bola Vonešova žiadosť o predĺženie dovolenky z 11. februára 1922, v čom sa mu vyhovel. V tejto žiadosti Voneš priznal, že žiadal cirkevné kruhy o riešenie tejto otázky, pričom navrhoval odlúčenie osoby ordinára od úradu prednostu duchovného oddelenia pri Ministerstve národnej obrany. Bombera takéto konanie vysvetľoval obavou Voneša a niektorých kňazov, poslancov i senátorov strany ľudovej, aby sa do popredia vojenského kléru nedostal niekto, o koho pravovernosti a spoľahlivosti v ohľade cirkevno-náboženskej sa dalo pochybovať. Títo sa následne uzniesli na oddelení jurisdikcie vojenského ordinára od osoby referenta, teda prednostu 36a oddelenia duchovného pri Ministerstve národnej obrany. Právomoc mala byť udelená pražskému arcibiskupovi, ktorý bol s týmto uznesením oboznámený a súhlasil s ním.⁴⁴

Konečné riešenie udelenia cirkevnej právomoci prišlo po niekoľkých mesiacoch z Vatikánu, ktorý rozhodnutím konzistoriálnej kongregácie pre zabezpečenie stability vojenského ordinariátu dekrétom z 20. novembra 1922 „menuje Dr. Františka Kordača, pražského arcibiskupa, na čas biskupom československých vojsk s riadnou právomocou nad katolíckymi vojakmi armády tejto republiky, s možnosťou ustanoviť si vikára pre výkon tejto služby.“⁴⁵

Mesiac po vymenovaní pražského arcibiskupa za vojenského ordinára 29. decembra 1922 vymenoval prezident republiky poľného superiora I. triedy Jozefa Bomberu za generálneho su-

³⁹PEJS, ref 26, s. 135; VHA Praha, f. Generálny inspektorát 1920, sign. 13 5/1.

⁴⁰Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1922, č. 12.

⁴¹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1922, č. 2.

⁴²Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „List Bomberu k problému cirkevnej jurisdikcie z 28. marca 1922“, sign. 13 1/3 56.

⁴³Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „List štátneho sekretára Vatikánskeho štátu č. 14523 z 9. marca 1923 k problému cirkevnej jurisdikcie vojenskej duchovnej služby“, sign. 13 1/3 56.

⁴⁴Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „List Bomberu prednostovi všeobecne vojenskému odboru MNO z 9. 5. 1922“, sign.: 13 1/3 56.

⁴⁵Acta ordinariorum – Ordinarius militum exercitus Čs. In: Duchovný pastier, roč. 6, 1923, s. 46.

periora,⁴⁶ teda do funkcie, ktorá je spojená s duchovnou právomocou vojenského vikára, ktorým ešte ale Bombera nebol.

Toto len vyhrotilo napätú situáciu ohľadom už spomínanej jurisdikcie. Nový vojenský ordinár Dr. F. Kordač, ako pražský arcibiskup, bulou zo dňa 13. júna 1923, vyznamenal Jozefa Bomberu hodnosťou pápežského preláta a krátko nato ho vymenoval za svojho generálneho vikára s právom vykonávať riadnu biskupskú jurisdikciu pre katolíkov v československej armáde.⁴⁷ Týmto generálny superior ako generálny vikár vojenského ordinára bol z cirkevného hľadiska podriadený pražskému arcibiskupovi. Antonín Voneš dožil zvyšok svojho života v Prahe na Kralovských Vinohradech, zomrel počas liečenia 14. januára 1925 v plzenskej nemocnici. 17. januára 1925 bol pochovaný na vinohradskom cintoríne.⁴⁸

DR. FRANTIŠEK KORDAČ

Ako pražský arcibiskup sa stal novým vojenským ordinárom československej brannej moci. Narodil sa 11. januára 1852 v Seleticiach u Jičína. Vyštudoval bohoslovie a filozofiu. V obidvoch odboroch získal akademický titul doktor. Kňazskú vysviacku prijal 15. júna 1878 a jeho prvým kaplánskym miestom bol Liberec, a to až do roku 1885. Z Liberca odišiel za rektora kňazského seminára a profesora bohoslovie do Litoměříc, kde pôsobil do roku 1905. V tom roku sa totiž stal profesorom kresťanskej filozofie na Teologickej fakulte Pražskej Univerzity. Kordač bol i politicky aktívny, pôsobil v Kresťansko-sociálnej ľudovej strane, za ktorú sa v roku 1918 stal členom Národného československého výboru a Revolučného národného zhromaždenia.⁴⁹ Dňa „16. septembra 1919 bol doktor František Kordač vymenovaný 31. pražským arcibiskupom, vysvätený a intronizovaný 26. októbra 1919 ako prvý arcibiskup v nových štátoprávných podmienkach, t. j. v Československej republike.“⁵⁰

Napriek skutočnosti, že nový pražský arcibiskup nikdy v armáde neslúžil, sa už spomínaným dekrétom Svätej stolice stal vojenským ordinárom pre rímskokatolíckych a gréckokatolíckych veriacich v československej armáde. Toto menovanie zo strany Vatikánu odporovalo záujmom štátu, ktorý si vyhradzoval zásadné slovo pri menovaní biskupov, ktoré nebolo rešpektované, v tomto prípade ani v prípade menovania troch slovenských biskupov, vysvätených 13. februára 1921 v Nitre. „Tento postoj vyjadrila československá vláda 16. júna 1923, kedy sice Kordačovo menovanie prijíma, ale len ako provízorne riešenie a celú záležitosť sa chystá v jednaniach s Vatikánom prejednať.“⁵¹

Biskup Kordač sa podieľal aj na československo-vatikánskych jednaniach 17. decembra 1927, z ktorých vzišiel Modus vivendi platný od 2. februára 1928. V tejto dohode bol „armádny ordinár zaradený medzi najvyšších katolíckych cirkevných hodnostárov v Československej republike, čo je pochopiteľné so zreteľom na skutočnosť, komu je táto funkcia zverovaná, a stanovil, že pred menovaním armádneho ordinára, ktorý musí byť československým štátnym príslušníkom, je meno kandidáta oznámené československej vláde, aby mohla vyjadriť prípadný nesúhlas s touto voľbou z dôvodu politického, alebo z dôvodu vzťahujúceho sa na postavenie kandidáta v armáde.“⁵² Kordač pre rozpory s pápežským nunciom Pietrom Ciriaticim 13. júla 1931 odstúpil z pražského arcibiskupského stolca a žil vo svojom sídle v Břežanoch u Zbra-

⁴⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1923, č. 2; PEJS, ref 26, s. 148.

⁴⁷Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné 1923, časť 40, čl. 370.

⁴⁸Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Voneš 1856.

⁴⁹Porovnaj KETTNER, J.: Dějiny pražské arcidiecéze v datech. Praha : Zvon, 1993, s. 198.

⁵⁰KETTNER, ref 49, s. 122; Annuario Pontificio 1921. Roma : Tipografia Poliglotta Vaticana, 1921, s. 197.

⁵¹VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné 1923, časť 40, čl. 370.

⁵²PEJS, ref 26, s. 149 – 150.

slavi. Pápež ho vymenoval za titulárneho biskupa amasejského a asistenta pápežskej stolice. Zomrel 26. apríla 1934 a je pochovaný v hrobke Chrámu svätého Víta v Prahe.⁵³

Pražský arcibiskup František Kordač sa ujal funkcie vojenského ordinára pastierskym listom z 31. marca 1923, v ktorom zapisaháva vojenské duchovenstvo do posledného dychu svojho života k oddanosti a vernosti katolíckej cirkvi a oznamuje, že pre výkon svojho úradu v armáde ustanovuje za svojho zástupcu a generálneho vikára pre oblasť vojenskej duchovnej správy pápežského preláta Josefa Bomberu a odovzdáva mu svoju riadnu duchovnú právomoc so všetkými potrebnými fakultami, ktoré podľa Kódexu kánonického práva z roku 1917, kánon 368 až 369, prislúchajú generálnemu vikárovi.⁵⁴

GENERÁLNY SUPERIOR MSGR. DR. JOSEF BOMBERA

Bol generálnym vikárom Československej brannej moci. Nahradil Antonína Voneša vo funkcii prednostu duchovného oddelenia Ministerstva národnej obrany. Narodil sa 4. decembra 1870 v Jeseneci na Morave v okrese Litovel. V rokoch 1883 – 1890 navštevoval české gymnázium s maturitou v Olomouci. Ďalej pokračoval v štúdiu na Teologickej fakulte v Olomouci. Počas štúdia bol 27. mája 1891 Doplnkovým okresným veliteľstvom v Olomouci uznaný za schopného výkonu vojenskej služby. Po vysvätení za kňaza v roku 1894 bol zaradený do civilnej duchovnej správy ako kaplán v Kyjove. Po dvoch rokoch pôsobenia v Kyjove 1. septembra 1896 nastúpil do kadetnej školy v Královci (Chorvátsko) ako jej duchovný správca a učiteľ náboženstva, nemeckého jazyka a dejepisu. Teda ako vojenský kaplán a učiteľ v hodnosti kapitána zároveň. V tejto činnosti pokračuje, aj po svojom preložení k 1. septembru 1899, už ako duchovný profesor II. triedy vyučujúci náboženstvo, český jazyk a dejepis kadetnej školy v Brne. Popri tom z vlastnej iniciatívy urobil štyri rigorózne skúšky na Teologickej fakulte v Olomouci. 10. júla 1902 dosiahol doktorát z teológie, následne k 1. augustu 1914 bol povýšený na duchovného profesora I. triedy v hodnosti majora.⁵⁵ Počas prvej svetovej vojny, keď sa vyše päťtisíc študentov z civilných stredných škôl podrobilo doplnkovému štúdiu a skúške na brnenskej kadetnej škole, bol Bombera jedným zo skúšajúcich a ako sám píše „zachránil okolo stovky českých študentov pred prepadnutím a umožnil takto českým študentom dosiahnutie dôstojníckej hodnosti.“⁵⁶ Táto udalosť, ako aj skutočnosť, že v roku 1915 bol Bombera vyšetrovaný pre nevyvesenie zástavy na oslavu víťazstva pri Přemysli a Lvove, svedčí o jeho národnostnom citení. Akademickým farárom II. triedy v hodnosti podplukovníka sa stal od 1. novembra 1916. V roku 1918 bol obžalovaný priamo u ministra vojny Stöger-Steinera a biskupa Bielika vo Viedni Das er die ganze Schule tschechisiere,⁵⁷ pričom mu hrozilo zbavenie hodnosti, a to kvôli synovcovi Jindřichovi, ktorý ako aktívny rakúsky dôstojník vstúpil do légii v Rusku. Koniec vojny a nové politické usporiadanie priniesli so sebou Bomberovi a jeho synovcovi vytúžené oslobodenie.

Bombera iniciatívne 3. novembra 1918 nastúpil k Zemskému vojenskému veliteľstvu pre Moravu a Sliezsko v Brne ako poľný superior II. triedy, čo zodpovedalo jeho hodnosti podplukovníka. Pretože sa toto veliteľstvo iba formovalo, bol prípisom Zemského vojenského veliteľstva z 8. novembra 1918 poverený zriadením a vedením duchovného odboru. Neskôr, začiatkom roku 1919, na podnet Ministerstva národnej obrany bol poverený tiež zriadením Zemskej inšpekcie vojnových hrobov a pozostalostným referátom, ktoré aj riadil, a to i v čase po ich oddelení od duchovného referátu výnosom z 13. apríla 1920. Pre svoje jazykové da-

⁵³Porovnaj KETTNER, ref 49, s. 198.

⁵⁴Porovnaj PEJS, ref 26, s. 148.

⁵⁵Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Bombera 1870.

⁵⁶Tamže.

⁵⁷Porovnaj tamže.

nosti bol súčasne menovaný za veliteľa jazykových kurzov pre dôstojníkov nečeskoslovenskej národnosti v Brne 1. marca 1920. „Za svoje služby získal pochvalné uznania v roku 1920 od Zemského vojenského veliteľstva v Brne a v roku 1922 od výchovného odboru Ministerstva národnej obrany výnosom č. j. 52582, a to za blahodárnu činnosť, neúmornú a cieľavedomú prácu, vďaka ktorej sa podieľal na výchove celej rady dôstojníkov, ktorí tak získali jazykové, kultúrne a historické vedomosti a stali sa platnými učiteľmi u svojich vojenských telies.“⁵⁸

Ministerstvo národnej obrany uskutočnilo 1. januára 1920 redukcii vojenského duchovenstva, v rámci ktorej boli pätnásť vojenský duchovní vopred vyzvaní generálnym superiorátom, aby odišli do dôchodku, hoci len štyria z nich dosiahli predpísaný dôchodkový vek. Medzi vyzvanými bol aj poľný superior Bombera, ten sa však proti tomuto rozhodnutiu redukčnej komisie⁵⁹ odvolal na prezídium MNO listami z 3. novembra a 1. decembra 1919. Na svoju obranu uvádzal dobrý národnostný profil, vynikajúci zdravotný stav, chuť pôsobiť a kvality, ktoré ho predurčujú na funkciu generálneho superiora v prípade odchodu Antonína Voneša, ktorý v tom čase mal už 63 rokov. Bombera sa tak postavil na čelo penzionovaných vojenských duchovných, ktorí získali podporu aj niektorých poslancov,⁶⁰ a tí svojou interpeláciou v parlamente žiadali ich opätovné prijatie.⁶¹ Ministerstvo národnej obrany sa interpelácii poslancov „bránilo ústami ministra V. Klofača, ktorý poukázal na vysoký počet vojenských duchovných, ktorý nezodpovedá armádnym potrebám a na špecifické požiadavky pre službu na Slovensku, kde žiadny z penzionovaných nechce slúžiť.“⁶² V pozadí tejto akcie treba vidieť poľného superiora Knapa, ktorý týmto, ako sa poslanci domnievali, chcel odstrániť služobne starších superiorov, aby sa tak sám dostal do vedenia duchovnej služby. Celá záležitosť sa vyriešila na porade Ministerstva národnej obrany, ktorá sa uskutočnila 20. januára 1920 pod vedením generálneho inšpektora československých vojsk J. S. Macharu a za účasti interpelujúcich poslancov. Výsledkom bol návrat šiestich penzionovaných vojenských duchovných, medzi nimi aj Bomberu.⁶³ Táto skutočnosť dokumentuje aj komplikované povýšenie Bomberu na poľného superiora I. triedy v hodnosti plukovníka, ktoré sa malo uskutočniť v máji 1919, oneskorené rozhodnutie Ministerstva národnej obrany z 3. augusta 1919 čj. 4287/XV ho tam však zaradilo s platnosťou od septembra 1919, no ani po šiestnástich mesiacoch po tomto rozhodnutí sa povýšenie nerealizovalo, o čom svedčí apelácia z výkazu ev. č. 2913.⁶⁴ Definitívne menovanie sa uskutočnilo až 16. decembra 1921.⁶⁵

Začiatkom nového roku bol od 1. januára 1922 poľný superior Bombera poverený vedením 36 a oddelenia Ministerstva národnej obrany ako prednosta katolíckej skupiny.⁶⁶ Prezident republiky ho 29. decembra 1922 za vyššie objasnených okolností vymenoval za generálneho superiora.⁶⁷ Bulou zo dňa 13. júna 1923 bol vyznamenaný hodnosťou pápežského preláta a krátko nato menovaný Kordačom za generálneho vikára pražského arcibiskupa s právom vykonávať riadnu biskupskú jurisdikciu pre katolíkov v československej armáde.⁶⁸

⁵⁸VHA Praha, Kmeňový list, Bombera 1870.

⁵⁹Komisiu tvorili: predseda pplk. Polz – prednosta III. odboru kancelárie zástupcu ministra MNO, Matuška, Vampola, Petrášek a Tájek.

⁶⁰Menovite: Bezděk, Čurík, Sedláček, Dolanský, Rýpar, Stojan, Šolle, Jílek, Čapka, Kmet'ko, Buday, Šabata, Myslivec, Ševčík, Kaderka, Mlčoch, Šamlík, Kadlčák, Novotný.

⁶¹Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „dotaz na ministra obrany k penzionovaniu 15. vojenských duchovných“, sign. 13 1/3 40.

⁶²PEJS, ref 26, s. 143.

⁶³Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO r. 1918 – 24, „k otázke penzionovania Bomberu a 14 ďalších – záznam schôdze interpelujúcich poslancov s generálnym inspektorm Macharom“, sign. 13 1/3 40; PEJS, ref 27, s. 143.

⁶⁴Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné 1919, č. 31.

⁶⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1921, č. 130.

⁶⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1922, č. 17.

⁶⁷Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1923, č. 2.

⁶⁸Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné 1923, časť 40, čl. 370.

Od tohto svojho vymenovania sa stal Bombera terčom útokov socialistickej tlače, ktorá ho obviňovala zo šikanovania poľného kuráta Zdrálka, ktorý spáchal samovraždu.⁶⁹ Vymenovaním Bomberu za titulárneho biskupa hierapolského Svätou stolicou, oznámeným prostredníctvom apoštolskej nunciatúry v Prahe 23. júla 1924 sa posilnila jeho pozícia.⁷⁰ Svätenie generálneho superiora Bomberu za biskupa sa konalo 5. októbra 1924 v Pražskom kostole v Emauzách. Prezídium Ministerstva národnej obrany zaradilo Bomberovo pozvanie na túto akciu do oficiálnej časti domáceho rozkazu, ktorý za ministra podpísal rada Heller. Výsledkom bola účasť osemnástich generálov a dvesto dôstojníkov. „V novej hodnosti sa generálny superior uviedol pastierskym listom z 9. októbra 1924, v ktorom zdôraznil: Pod vojenským stejnokrojom bítí musí kněžské srdce. Kněží jsme!“⁷¹ Za jeho duchovný testament možno považovať malú publikáciu, ktorú vydal vlastným nákladom v novembri 1924 pre vojenských duchovných. V tejto knižke poukazuje na skutočnosť, že doba povinnej účasti vojakov na svätej omši v nedel'u, ako aj na veľkonočnej spovedi, ako tomu bolo za Rakúsko-Uhorska, je už dávno preč. Doba, v ktorej sa nachádzali vojenský duchovní v novej československej armáde, je dobou otvoreného boja proti cirkvi a katolicizmu. To však nezmenšuje pastoračnú zodpovednosť, ale naopak, evokuje k horlivejšiemu organizovanému a cieľavedomému konaniu a pôsobeniu vojenských duchovných.⁷² Úsilie účinnejšie organizovať vojenskú duchovnú službu a jej pôsobenie možno vidieť v spolupráci s katolíckymi spolkami, ako bol *Orol*, ale aj s diecézami, ktoré mali napomôcť odvedeným mladíkom nakontaktovať sa na vojenských duchovných.⁷³

Profil biskupa Bomberu možno urobiť z jeho charakteristiky počas pôsobenia vo funkcii prednostu, keď bol svojimi nadriadenými hodnotený ako „jemný, kľudný a pevný charakter zvlášť uhladeného chovania, skúsený učiteľ a pedagóg, veľmi nadaný, vysoko vzdelaný a obetavý kňaz.“⁷⁴

Na sklonku jubilejného roka 1925 sa biskup Bombera chcel poďakovať za biskupskú vysviacku púťou do večného mesta Rím. Počas tejto púte prekladal príhovor pápeža Pia XI. československým pútnikom, v ktorom Svätý Otec odsúdil štátny charakter osláv výročia upálenia Majstra Jána Husa (na čo Vatikán reagoval odvolaním pápežského nuncia F. Marmaggiho v deň oslavy z Prahy). Československí pútnici reagovali na preklad búrlivým potleskom. „Toto sa stretlo s veľkým nepochopením, ba až odsúdením, hlavne zo strany sociálneho demokrata R. Bechyňu, ktorý prehlásil, že biskup ako vojak sa nemá v dobe konfliktu účastniť osláv pápežstva.“⁷⁵ Tento jeho skutok vyvolal vlnu politickej nevôle ktorá vyústila do poslaneckej interpelácie Jaroslava Marka a Jana Slavíčka zo 17. septembra 1925 na ministerského predsedu a ministra obrany, v ktorej Bomberovo konanie označujú za úsilie o demoralizovanie vojenského duchovenstva. Minister obrany v odpovedi z 26. septembra 1925 spolu s ministerským predsedom uvádzajú, že gen. superior Bombera po dohode s Ministerstvom národnej obrany bol výnosom MNO č. j. 39.381 pres. z 5. septembra 1925 odvolaný, poslaním na dlhodobú dovolenku a jeho preloženie na odpočinok je predmetom úradného konania.⁷⁶

Na dovolenku bol Bombera poslaný 11. októbra 1925 za vydanie nevhodných pastoračných direktív (za ktoré bola považovaná jeho publikácia pre vojenských duchovných, v ktorej žia-

⁶⁹Ako to dokumentujú články dennej tlače: Stráž socializmu – soc. den z 26. 9. 1923; Československé Noviny z 29. 9. 1923; Tribúna 27. 9. 1923. In: VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „*K osobe superiora Bomberu*“, sign. 13 1/3 40.

⁷⁰Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1924, č. 89.

⁷¹PEJS, ref 26, s. 149.

⁷²Porovnaj BOMBERA, J.: Pastorační direktivy pro vojenské katolícké duchovní. Praha: vl. nákl., 1924.

⁷³Porovnaj Obežník Nitrianskej diecézy NO 1735/1925 z 12. 9. 1925 „*Katolícki vojini*“.

⁷⁴VHA Praha, Kvalifikačný list Bombera 1870.

⁷⁵PEJS, ref 26, s. 149.

⁷⁶Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, „Interpelácia poslanca J. Marka“, sign. 13 1/3 42; tamže, „Interpelácia poslanca J. Slavíčka“, sign. 13 1/3 41.

da vojenských duchovných, aby boli riadni, horliví pastieri duší), za čo bol okrem iného potrestaný i ústnym napomenutím; za vyžiadanie tajných správ o podriadených súkromným listom v júni 1925, v ktorom žiadal o zdokumentovanie účasti na bohoslužbách a za nenahlásenie sa u československého vojenského zastupiteľského úradu v Ríme počas jeho púte, a to aj napriek tomu, že zástupcovia tohto úradu, okrem iných, boli na železničnej stanici pri príchode oficiálneho československého vlaku s pútnikmi.⁷⁷

Na všetky útoky, súvisiace s prekladom príhovoru Svätého otca, pápeža Pia XI., Bombera reagoval tvrdením, že v slovách povzbudenia k nebojácnemu vyznávaniu viery, výstrahe pred nepriateľskými útokmi v školách, knihách či časopisoch, hoc by boli riadené z najvyšších miest, nevidel nič zlého. Rovnako ani v zvolaní Marmaggiho „sláva, ať žije republika československá!“⁷⁸

Následne nato k 1. februáru 1926 generálny superior bol Dr. Jozef Bombera preložený domácim rozkazom 203/4 z r. 1925 do výslužby.⁷⁹ O rok neskôr 2. januára 1927 Msgr. Josef Bombera zomrel. Po jeho odchode ho dočasne zastupoval superior Vampol, ktorý kritériá nakoniec nesplnil a jeho nástupcom sa nestal.

GENERÁL DUCHOVNEJ SLUŽBY IGNÁC (HYNEK) MEDEK

Bol generálnym superiorom po Bomberovi. Narodil sa 21. januára 1872 v Nitkovicich na Morave, okr. Kroměříž. V rokoch 1883 – 1891 navštevoval gymnázium s vyučovacím jazykom českým v Kroměříži, Přerove a Rychnove pod Kňežkou, následne študoval na Bohosloveckej fakulte Univerzity v Štajerskom Hradci, kde ho 20. mája 1893 Doplnkové okresné veliteľstvo v Štajerskom Hradci uznalo za schopného výkonu vojenskej služby.⁸⁰ Po získaní absolutória 17. júla 1895 bol následne 21. júla toho istého roku ordinovaný za kňaza a od 8. augusta ustanovený za kaplána do Weizu pri Štajerskom Hradci.

Po tomto pôsobení v civilnej duchovnej správe, začal od 1. septembra 1898 slúžiť v c. a k. rakúsko-uhorskej armáde ako vojenský kaplán II. triedy v Zavoi. Jeho neskorším pôsobiskom sa stala posádková nemocnica č. 3 v Přemysli, kde slúžil od 1. júla 1901 až do konca januára 1904. Následne bol k 1. februáru 1904 poverený výkonom vojenskej duchovnej služby v 7. posádkovej nemocnici v Štajerskom Hradci, kde bol od 1. novembra 1904 povýšený na poľného kuráta I. triedy.⁸¹ Krátko pôsobil v Innsbrucku, od 25. februára do 13. júla 1911⁸² potom vo vojenskej duchovnej správe v Rive a od 16. apríla 1913 v posádkovej nem. č. 27 v Badene. V Badene ho 1. augusta 1914 zastihlo povýšenie na vrchného poľného kuráta⁸³ a prvá svetová vojna. Počas vojny pôsobil od 26. augusta 1914 vo vojenskej duchovnej správe v poli na ruskom fronte – ako duchovný správca pri poľnej nemocnici č. 8/2 a od 13. apríla 1915 ako divízny farár 8. pešej divízie. Na taliansky front bol poslaný 6. júna 1916 ako prednosta vojenskej duchovnej správy 10. armády⁸⁴ od 1. novembra 1916 už v hodnosti poľného superiora II. triedy.⁸⁵ Ku koncu vojny bol od 31. marca 1917 disponovaný k poľnému superiorátu v Štajerskom Hradci, kam nastúpil 5. apríla 1917 a kde pôsobil až do konca prvej svetovej vojny. Svoj záujem o službu v novovznikajúcej československej armáde prejavil až 20. decembra 1918, keď sa prihlásil do činnosti

⁷⁷K nahláseniu ho zaväzovalo nariadenie článku 71 služobného poriadku A-I-1.

⁷⁸Porovnaj VHA Praha, f. Prezídia MNO 1918 – 24, sign. 13 1/3 45.

⁷⁹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1926, č. 3.

⁸⁰Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Medek 1872.

⁸¹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1904, č. 45.

⁸²Bližšie k tomuto pôsobeniu pozri Vestník osobný 1911, č. 6.

⁸³Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1914, č. 45.

⁸⁴Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Medek 1872.

⁸⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1916, č. 204.

služby na Ministerstve národnej obrany na duchovné oddelenie vo Viedni. Následne 6. februára 1919 bol pridelený výnosom č. j. 1001/N.O. duch. odb. z r. 1919 za prednostu matričného oddelenia Vyslanectva Československej republiky vo Viedni. Činnú službu v československej armáde začal podľa záznamov vykonávať od 5. apríla 1919. Za vrchného superiora ad personam bol menovaný 29. decembra 1922.⁸⁶ Na jeseň nasledujúceho roku 1. októbra 1923 bol Ignác Medek premiestnený poverením Ministerstva národnej obrany č. j. 1001.610/36a odd. z roku 1923 k Zemskému vojenskému veliteľstvu pre Slovensko v Bratislave ako prednosta katolíckej duchovnej správy.⁸⁷ V Bratislave dostal za svoju činnosť od príslušného Zemského vojenského veliteľstva pochvalné uznanie č. j. 73943 z 10. marca 1926.⁸⁸

Po dvojročnom pôsobení bol ako služobne najstarší ustanovený od 15. decembra 1925 za prednostu katolíckej skupiny 36 a oddelenia Ministerstva národnej obrany v Prahe,⁸⁹ aby tak nahradil dočasného prednostu Vampola. Teda v čase narušených československo-vatikánskych vzťahov, prehĺbených Bomberovým katolíckym puritánstvom. V pohnutých časoch rokov 1926 – 1927, keď prebiehali rokovania medzi Československom a Vatikánom o možnom konkordáte – z ktorých vzišiel *Modus vivendi* – Medek nebol povýšený do predpísanej generálskej hodnosti a musel čeliť hlavne personálnym problémom, spôsobeným reštrikciou duchovenstva.

V začiatkoch pôsobenia Ignáca Medeka sa nepochybne rozhodovalo o existencii vojenského duchovenstva vôbec. Aj napriek tomu, že po zavedení riadneho hodnostného označovania v roku 1926 došlo i k premenovaniu generálneho superiorátu na ordinariát brannej moci, inštitúcia vojenských duchovných nestratila črty provizória.⁹⁰ V tom čase bol Medek premenovaný na plukovníka duchovnej služby s označením: „plk. duch.“⁹¹ a od 7. júla 1927 mu bolo prepožičané miesto v 3. platovej stupnici systematizované pre plukovníka duchovnej služby.⁹² Od 1. januára 1927 je najvyšší orgán duchovnej služby, ktorého prednostom bol Medek, zaradený ako 6. odd. v I. všeobecno-vojenskom odbore Ministerstva národnej obrany (ďalej len ako I/6 odd.), kde ostalo až do svojho zrušenia v roku 1938.

Povýšenia do generálskej hodnosti dekrétom prezidenta republiky sa I. Medek dočkal 1. mája 1928, keď bol povýšený za generála duchovnej služby a prevedený do 2. platovej stupnice.⁹³ Hodnosť generála duchovnej služby sa spájala s udelením cirkevnej jurisdikcie, ktorú delegoval ordinár svojmu zástupcovi v osobe prednostu vojenskej duchovnej služby ako svojmu vikárovi. Tento akt u Medeka nemožno oficiálne potvrdiť žiadnym dokumentom.

Z hodnotení Ignáca Medeka, počas jeho pôsobenia na najvyššom poste katolíckej duchovnej služby v československej armáde, je možné urobiť jeho osobnostný profil. A tak možno povedať, že Medek bol človek s priamym, otvoreným, sympatickým charakterom, so širokým všeobecným vzdelaním. V službe usilovný a obetavý. Sám presný, vyžadoval presnosť v službe od podriadených. Inými slovami, vojak telom i dušou. Medek so znalosťami nemeckého, chorvátskeho, slovinského, talianskeho a francúzskeho jazyka bol skutočne inteligentný a distingvovaný muž.⁹⁴

Ako prednosta I/6 odd. Ministerstva národnej obrany pôsobil do r. 1934, nakoľko bol k 31. januáru 1935 preložený do výslužby,⁹⁵ sprevádzaný pochvalným uznaním Ministerstva národnej obrany za výborné služby.⁹⁶

⁸⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1923, č. 2.

⁸⁷Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Medek 1872.

⁸⁸Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Medek 1872.

⁸⁹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1926, č. 83.

⁹⁰Porovnaj PEJS, ref 26, s. 149.

⁹¹Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné, 1926, č. 66, čl. 651.

⁹²Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1927, č. 67.

⁹³Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1928, č. 25.

⁹⁴Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Medek 1872.

⁹⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1935, č. 3.

⁹⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1935, č. 8.

Vymenovaníu nového prednostu katolíckej duchovnej služby predchádzalo vymenovanie nového vojenského ordinára. Tým sa, po smrti emeritného pražského arcibiskupa Dr. Františka Kordača, ktorý zomrel 26. apríla 1934, stal na základe dekrétov konzistoriálnej kongregácie zo 7. júla a 1. decembra 1934 tridsiaty druhý pražský arcibiskup.

DR. KAREL (BOROMEJSKÝ) KAŠPAR

Pražský arcibiskup a vojenský ordinár, sa narodil 16. mája 1870 v obci Mirošov u Rokycan. Študoval v Taliansku od roku 1888, keď bol poslaný na rímske Bohemicum, aby študoval teológiu a filozofiu. Tu získal aj doktorát z teológie. Už ako dvadsaťtriročný, v roku 1895, bol v Ríme vysvätený za kňaza. Po krátkom kaplánskom pôsobení v Svojšíne sa v roku 1896 znovu ocitá v Ríme, tentoraz ako študent tzv. obojého práva. Za doktora práv bol promovovaný v 1898. Po skončení rímskych štúdií kaplánoval nejaký čas v Kostole svätého Mikuláša na Malej Strane. V roku 1899 sa stal špirituálom a profesorom na šľachtickej akadémii baróna Straku. Kanonikom metropolitnej kapituly pri Chráme svätého Víta sa stáva v roku 1907. O trinásť rokov neskôr bol 8. marca 1920 vymenovaný za titulárneho biskupa betsajdského a svätenie prijal 11. apríla 1920. V rokoch 1921 – 1931 pôsobil ako dvadsiaty prvý pomocný biskup Královohradeckej diecézy vymenovaný 13. júna 1921 pápežom Benediktom XV. a následne uvedený do úradu 29. júna 1921.⁹⁷ Pražským arcibiskupom sa stal po svojom vymenovaní 22. októbra 1931 a po prevzatí úradu 15. novembra 1931.⁹⁸

Dr. Karol Kašpar ako arcibiskup pražský, metropolita a prímás český sa po svojom menovaní za vojenského ordinára na sklonku roku 1934 rozhodol 1. februára 1935 pre účelné a správne riadenie vojenskej duchovnej služby ustanoviť pplk. duch. Metoděja Kubáňa – podľa CIC z roku 1917 kánona 368 – za svojho generálneho vikára.⁹⁹

Dr. Karol Kašpar pre zabezpečenie výkonu vojenskej duchovnej služby nariadil všetkým vojenským duchovným z povolania, ako aj všetkým civilným kňazom, ktorým je zverené vykonávanie vojenskej výpomocnej správy odovzdaním duchovnej právomoci, konat' celú vojenskú duchovnú správu a všetky úkony duchovnej správy. A to najmä: konaním pravidelných nedeľných a sviatočných služieb Božích kázaním, udeľovaním všetkých sviatostí, ktoré kňaz udeľovať môže, v prípade skutočnej potreby právo slúžiť dve sväté omše, keď sa jedná o účasť vojakov pri omši, možnosť celebrotovať i mimo kostola na každom vhodnom mieste, na oltári, zriadenom podľa liturgických predpisov, posväcovať všetky bohoslužobné rúcha, ktoré sú určené pre vojenské kostoly a kaplnky, v záležitostiach týkajúcich sa sviatosti manželstva od 1. marca 1935 na základe uvedených dekrétov určil vojenských duchovných za parochus proprius pre im zverených veriacich, ktorí podľa oprávneného dôvodu majú právo ich zosobášiť.¹⁰⁰ Pričom správcami s farárskou právomocou v sídlach všetkých zemských vojenských veliteľstiev sú len ich prednostovia, ktorí majú právo dišpenzovať od dvoch ohlášok, ostatní vojenski duchovní bez rozdielu hodnosti nielen aktívni, ale aj výpomocní majú právo dišpenzovať od jednej ohlášky.

⁹⁷Porovnaj KETTNER, ref 49, s. 188.

⁹⁸Porovnaj KETTNER, ref 49, s. 125.

⁹⁹Do kompetencie vojenského ordinára a jeho generálneho vikára v tom čase spadali: všetky vojenské osoby čínej služby, vojenské osoby povolané k dočasnému vojenskému výcviku po dobu trvania tohto výcviku, vojenské osoby na dočasnej dovolenke, chovanci Vojenskej akadémie v Hraniciach a personál akadémie, bývajúci vo vojenských budovách, manželky a nedospelé manželské deti vojenských osôb spoločne bývajúcich v posádkach s mužom alebo s otcom, všetci nemocní, ako aj ošetrovateľský a služobný personál, bývajúci vo vojenských liečebných ústavoch, invalidi, bývajúci vo vojenských invalidovniach, trestanci vo vojenských väzniciach a trestniciach. Porovnaj Acta curiae episcopalis nitriensis Nr. 699/1935 „Ordinarius exercitus Cecoslovaci“.

¹⁰⁰K iusta causa pozri Codex iuris canonici z 1917 can. 1097 § 2.

Za svojho generálneho vikára ustanovil Metoděja Kubáňa, ktorému všetkých sebe podriadených vojakov a vojenských duchovných zaväzuje poslušnosťou a úctou.¹⁰¹ Biskup Kašpar sa takto postaral o riadny chod vojenskej duchovnej správy, a to až do mníchovského diktátu. Zomrel 21. apríla 1941 a je pochovaný v Chráme svätého Víta v Prahe.¹⁰²

GENERÁL DUCHOVNEJ SLUŽBY MSGR. METODĚJ KUBÁŇ

Bol generálnym vikárom vojenského ordinára Karola Kašpara. Narodil sa 18. septembra 1885 v Hornej Bečve, okres Valašské Meziříčí. Otec Jozef Kubáň a matka Anna rodená Kožušníková, mali okrem Metoděja ďalšie dve deti. Brat Ján sa neskôr stal učiteľom v Bartoviciach v Sliezske, určitý čas spolu s matkou boli závislí na Metodějovom prijme,¹⁰³ a sestru Annu, ktorá sa narodila, keď mal Metoděj deväť rokov.¹⁰⁴ I napriek ťažkému životu v hornatom kraji po absolvovaní dvoch tried meštianskej školy nadobudol základné vzdelanie, ktoré mu umožnilo od roku 1895 študovať na Gymnáziu v Místku. Tu síce opakoval prvú triedu, ale po počítačných ťažkostiach sa vysporiadal aj s náročnou latinčinou a gymnáziu úspešne dokončil. Iste tomu napomohla i skutočnosť, že sa do Místku presťahovala celá rodina, lebo otec Jozef si tam našiel prácu, a tak Metoděj už nemusel bývať u tety. Po gymnáziu roku 1904 začal študovať na Teologickej fakulte v Olomouci. Ešte počas štúdií bol 12. mája 1906 uznaný za schopného výkonu vojenskej služby Doplnkovým okresným veliteľstvom v Moravskom Šumperku. Po ukončení štúdií bol 5. júla 1908 vysvätený za kňaza. Jeho prvým kaplánskym pôsobiskom v civilnej duchovnej správe bolo od 1. augusta 1908 Horné Město, odkiaľ k 1. novembru 1911 odchádza do Frenštátu u Moravského Šumperku. Medzičasom bol 1. mája 1909 menovaný za poľného kuráta v zálohe. Po vypuknutí prvej svetovej vojny bol od 2. augusta 1914 aktivovaný do činnnej vojenskej služby. Svoju službu nastúpil v záložnej nemocnici číslo 6. v Olomouci. Odtiaľ ihneď odchádza ako duchovný správca k poľnej nemocnici 2/1 s epidemiologickým oddelením. S touto nemocnicou prešiel ruské bojisko, kde pôsobil do 1. novembra 1915, následne do 1. februára 1916 na srbsko-čiernohorskom bojisku a do 15. marca 1916 aj na albánskom bojisku. Prostredie, v ktorom sa nachádzal, zrejme zapríčinilo jeho onemocnenie na „čierne neštovice a následne na tropickú maláriu“. Po svojom vyliečení od 3. júna do 5. júla 1917 pôsobil na bývalom poľnom superioráte v Krakove, odkiaľ odchádza ako duchovný správca k záložnej nemocnici č. 1. v Těšíne. Od 28. októbra 1918 krátko pôsobil pri vojenskom veliteľstve v Moravskej Ostrave s určením služby v Rade Narodovej v Těšíne v záležitostiach vojenských príslušníkov československej armády. Túto úlohu plnil do 15. decembra 1918. Následne odchádza do civilnej duchovnej správy. Len pol roka pôsobil ako kaplán v Hraniciach nad Bečvou, a aj napriek tomu, že v dňoch 5. – 6. októbra 1911 zložil konkurznú farársku skúšku s dobrým prospechom, odchádza od 1. júna 1919 opäť vykonávať službu vo vojenskej duchovnej správe pri posádkovej nemocnici v Brne. Krátko nato k 1. decembru 1919 nastúpil k posádkovému veliteľstvu v Žiline, od 1. januára 1920 v hodnosti poľného kuráta.¹⁰⁵ Štábnym kurátom sa stáva 1. novembra 1922,¹⁰⁶ v tom čase bol prijatý medzi gážistov československej armády a 1. decembra 1922 pridelený k 41. pešiemu pluku. Tu pôsobil ako plukovný duchovný, osvetový náčelník, správca vojenského zátišia, posádkový osvetový náčelník, spravodajský dôstojník a tlačový referent.¹⁰⁷ Metoděj Kubáň tu bol hodnotený ako človek s pev-

¹⁰¹Porovnaj Acta curiae episcopalis nitriensis Nr. 699/1935 „Ordinarius exercitus Cecoslovaci“.

¹⁰²Porovnaj KETTNER, ref 49, s. 188.

¹⁰³Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Kubáň 1885.

¹⁰⁴Porovnaj BENEŠ, J.: Kaine, kde je tvůj bratr? Brno : Česká katolická charita, 1971, s. 42.

¹⁰⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1920, č. 63.

¹⁰⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1922, č. 116.

¹⁰⁷Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Kubáň 1885.

ným, ustáleným, správnym, svedomitým, neúnavným, spoľahlivým charakterom, k podriadeným veľmi láskavý s tendenciou výchovne pôsobiť na charakter a disciplínu vojaka. Svojím konaním vytváral veľmi dobré vzťahy medzi vojenským a civilným obyvateľstvom. V hodnotení tak dosiahol výborný prospech.¹⁰⁸ 28. októbra 1924 bol povýšený do hodnosti vrchného kuráta,¹⁰⁹ neskôr pri zmene vojenského označenia mu s poradím od 1. júna 1926 bola pridelená hodnosť majora duchovnej služby (mjr. duch.).¹¹⁰ Od 1. októbra 1927 v žilinskom pešom pluku pôsobil už iba ako duchovný osvetový náčelník a správca vojenského zátiašia. Skúšku na povýšenie do hodnosti podplukovníka predpísanú ministerstvom vykonal 4. októbra 1927, do hodnosti podplukovníka duchovnej služby bol vymenovaný až 26. apríla 1928¹¹¹ počas svojho pôsobenia pri 9. pešej divízii v Trnave, kam bol zo Žiliny premiestnený 15. februára 1928 ako jej duchovný správca a od 1. marca 1928 aj ako správca vojenského posádkového cintorína v Trnave.¹¹² Z Trnavy odchádza 15. apríla 1929 do Hradca Králové k 4. pešej divízii ako jej duchovný správca. Celá divízia bola 1. októbra 1929 premiestnená do Jozefova. V Jozefove sa osvedčil ako výborný externý učiteľ mravnej výchovy na škole pre dôstojníkov ľahkých diel v zálohe, v ktorej učil. Popri plnení svojich úloh Kubáň bol činný i mimo vojenskej duchovnej služby v civilnej duchovnej správe. Za túto ochotnú službu mu 31. augusta 1931, vtedy kráľovohradecký biskup, Karel Kašpar písomne vyslovil zaslúžené arcipastierske poďakovanie.¹¹³ Zrejme táto pastoračná skúsenosť Kašpara s Kubáňom napomohla rozhodnutiu a jeho voľbe a následnému vymenovaniu k 1. februára 1935 za generálneho vikára brannej moci.¹¹⁴ Tomu predchádzalo 20. novembra 1934 Kubáňovo premiestnenie k Ministerstvu národnej obrany do Prahy, ako aj jeho vymenovanie za prednostu I/6 oddelenia ministerstva.¹¹⁵ Toto vymenovanie mu následne prinieslo povýšenie dekrétom prezidenta republiky z 3. júla 1935 na plukovníka duchovnej služby s prepožičaním služobného miesta v 3. platovej kategórii.¹¹⁶ V 1935 roku sa stal komorníkom Jeho Svätosti s titulom monsignora (Msgr.). Z kvalifikačného listu vo funkcii prednostu I/6 oddelenia sa o jeho osobe dozvieme, že bol veľmi usilovný, svedomitý, iniciatívny a svojej veci oddaný. Jeho správanie bolo vždy korektné a disciplinované, čo zodpovedalo jeho pevnej, milej a dobrosrdečnej povahe. Ako človek veľmi dobrých duševných vlastností rýchleho postrehu a jasného úsudku, ktorý veľa študuje a číta, má veľmi dobré vojenské vedomosti, ktoré si stále prehľboval, riadi svoju skupinu veľmi dobre, pričom uplatňoval svoju inteligenciu, vychovávateľské schopnosti, ako aj svoje skúsenosti. Navyše bol hodnotený ako nábožensky znášanlivý.¹¹⁷ Do hodnosti generála duchovnej služby bol Metoděj Kubáň menovaný dekrétom prezidenta republiky z 23. augusta 1938 s účinnosťou od 1. júla 1938 a prepožičaním služobného miesta v 2. platovej triede.¹¹⁸ Rozpad republiky a začiatok druhej svetovej vojny so sebou priniesli zrušenie československej armády. Kubáň sa aj v tomto čase preukázal svojim vojenským duchom, a tak bol 29. augusta 1940 zatknutý gestapom za urážku nemeckej brannej moci. Po svojom väznení v Budyšíne a po odpykaní trestu je transportovaný do koncentračného tábora v Dachau, kam s transportom dorazil 13. februára 1942 ako politický väzeň č. 29214. Po úmornom týraní zomiera 5. marca 1942 ráno o 5. hodine a 45. minúte. Der Standesbeamte Dachau II. poslal 9. marca 1942 úmrtný list, v kto-

¹⁰⁸Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Kubáň 1885.

¹⁰⁹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1925, č. 2.

¹¹⁰Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné, 1926, č. 66.

¹¹¹Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1928, č. 25.

¹¹²Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Kubáň 1885.

¹¹³Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Kubáň 1885.

¹¹⁴Porovnaj VHA Praha, Vestník MNO, Výnosy vecné, 1935, č. 40, čl. 350.

¹¹⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1935, č. 10.

¹¹⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1935, č. 40.

¹¹⁷Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Kubáň 1885.

¹¹⁸Porovnaj VHA Praha, Vestník osobný 1938, č. 41.

rom oznamuje, že Metoděj Kubáň zomrel 5. marca 1942, ale ako čas smrti uvádza deviatu hodinu desiatu minútu.¹¹⁹

„V nedeľu dňa 27. októbra 1946 bola odhalená pamätná doska † prelátovi Metodějovi Kubáňovi na posádkovom kostole v Jozefove a dňa 3. augusta 1947 a neskôr i na kostole jeho rodiska v Hornej Bečve.“¹²⁰ Tejto udalosti sa zúčastnil aj arcibiskup Beran a náčelník generálneho štábu armády generál Bohumil Boček, ktorý vo svojom prejave vyzdvihol statočnosť katolíckeho kňazstva v boji za slobodu.¹²¹

OBDOBIE DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY (1939 – 1945)

Silnejúci nacionalizmus Nemecka predstavovaný Národno-socialistickou nemeckou robotníckou stranou (NSDAP) Adolfa Hitlera, prerástol do totalitnej ideológie nacizmu podporujúceho zjednotenie nemecky hovoriacich oblastí. Prakticky to znamenalo pripojenie Rakúska ako „východnej marky“ (Ostmark) k Nemecku (tzv. Anschluss). Podobné hnutie vzniklo aj v sudeto-nemeckej oblasti ČSR, ktorá bola obývaná prevažne nemecky hovoriacim obyvateľstvom, nespokojným s českou nadvládou. Svetová verejnosť a západní spojenci ČSR uznali oprávnenosť žiadosti na samourčenie tri a pol milióna Nemcov žijúcich v ČSR a Mníchovskou dohodou z 30. septembra 1938, známou aj ako mníchovský diktát, poradili československej vláde odstúpenie Nemcami obývaných pohraničných oblastí Nemecku. V zmysle tejto dohody vystúpili aj Poliaci s územnými požiadavkami na Tešínsko a časť Kysúc, a Maďari na časť južného Slovenska a Karpatskej Ukrajiny (čo im Nemecko a Taliansko prisúdili cestou tzv. Viedenskej arbitráže 2. novembra 1938).¹²² Nesprávny prístup pražskej vlády k národnostným menšinám, ako to vyjadril prezident Beneš v súvislosti so Sudetskými Nemcami prostredníctvom nuncia Msgr. Rittera štátnemu sekretárovi Vatikánu kardinálovi Pacellimu,¹²³ a autonomistická snaha Slovenska dala zámienku Hitlerovmu Nemecku na obsadenie Čiech a Moravy a vytvorenie samostatného slovenského štátu 14. marca 1939. Uvedené udalosti mali za následok vytvorenie dvoch samostatných vojenských formácií, a to: vládneho vojska a armády slovenského štátu, v ktorých bola duchovná služba vykonávaná rozdielnym spôsobom.

DUCHOVNÁ SLUŽBA VO VLÁDNOM VOJSKU

Vládne vojsko vzniklo s dovoľením okupačnej nemeckej armády na území Protektorátu Čechy a Morava v marci 1939 a tvoril ho obmedzený počet vojakov českej národnosti. Jeho úlohou bolo plniť dielčie zabezpečovacie asistenčné a pomocné úlohy pri udržiavaní vnútornej bezpečnosti a poriadku v Protektoráte, pri stavebných a asanačných prácach a pri likvidácii živelných pohrôm. Neskôr zaist'ovalo ozbrojenú ochranu hlavných úsekov protektorátnych železničných tratí. Bolo plne podriadené splnomocnencovi brannej moci ríšskeho protektora

¹¹⁹Porovnaj BENEŠ, ref 104, s. 44 – 46.

¹²⁰BENEŠ, ref 104, s. 46.

¹²¹Porovnaj VAŠKO, V.: Neumlčená kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce. Praha : Zvon, 1990, zv. I, s. 198.

¹²²Porovnaj VNUK, F.: Náčrt dejín katolíckej Cirkvi. Bratislava : CMBF UK, 1995, s. 95 – 100.

¹²³Porovnaj MACHULA, J.: Vatikán a Československo (1938 – 1948). Paměti. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 17.

v Čechách a na Morave (Wehrmachtbevollmächtigte beim Reichsprotektor in Böhmen und Mähren).¹²⁴

Toto vládne vojsko, vznikajúce pod taktovkou nemeckých okupantov, sprevádzala urýchlená likvidácia dovtedajšej medzivojnovej československej armády, v rámci ktorej činnosť vojenských duchovných správ pre katolíkov, evanjelikov a príslušníkov cirkvi československej skončila k 31. júlu 1939 a vojenský duchovní prechádzali do cirkevnej alebo štátnej služby. Vojenská duchovná právomoc nad vojakmi katolíckeho vierovyznania vykonávaná pražským arcibiskupom kardinálom Karolom Kašparom, ako armádnym ordinárom, prešla na biskupov jednotlivých diecéz podľa bydliska bývalých príslušníkov československej armády. A vojenská duchovná právomoc nad evanjelikmi a príslušníkmi cirkvi československej na ich príslušné duchovné predstavenstvá.¹²⁵ V jednaniach o organizácii vládneho vojska, vedených 1. oddelením hlavného štábu československého Ministerstva národnej obrany v likvidácii so splnomocnencom gen. pech. E. Fridericim, sa v májovom návrhu českej strany počítalo i s existenciou duchovnej služby, zabezpečovanej duchovnými – vojenskými gážistami. Nakoniec ju mali tvoriť civilní zamestnanci na čele s prednostom a ďalšími dvomi rímskymi katolíkmi, jedným evanjelikom a jedným príslušníkom cirkvi československej v platovej stupnici jeden plukovník, traja podplukovníci a jeden major.¹²⁶ V skutočnosti vo vládnom vojsku – či už pre neochotu vojenských duchovných likvidovanej československej armády vstúpiť do vládneho vojska, alebo pre nepochopenie memoranda splnomocnenca ríše z 9. júna 1939, kde sa výslovne nespomínajú vojenský a duchovní a ich zaradenie, čo vyvolalo rozpaky českej strany – duchovná správa nebola zriadená.¹²⁷ To však malo za následok absenciu nábožensko-mravnú výchovu, ktorú bolo treba suplovať, a to napr. tým, že sa zákaz vstupu vojenských osôb do spolkov nedotýkal členstva v štátom uznaných cirkevných inštitúciách,¹²⁸ ako aj dovoľením vojenských bohoslužieb a poľných svätých omší pri slávnostiach.¹²⁹ K zmene situácie došlo po rozhodnutí ríšskeho splnomocnenca z 8. mája 1944, ktorým sa vládne vojsku zveruje plnenie zaist'ovacích úloh mimo protektorátneho územia. Miestom určenia dislokovaných jednotiek bolo severné Taliansko, kde mali vládni vojaci plniť úlohy pri ochrane železničných tratí a vojensky dôležitých objektov. Samotný presun sa uskutočnil 23. až 29. mája 1944.¹³⁰ Tá zmena spôsobila, že ríšsky splnomocnenec svojim ďalším rozhodnutím z 8. mája 1944 oficiálne zavádza duchovnú službu u jednotiek vládneho vojska v nasadení, teda po dobu ich dislokácie mimo protektorátneho územia.¹³¹ Duchovná služba nasadeného vládneho vojska v Taliansku bola nevýrazná.

EMANUEL BOUŠKA

Ujal sa oživenia úlohy duchovnej služby vládneho vojska v Taliansku. Bol premonštrátom a revízorom hospodárenia strahovského kláštora. Do československej armády vstúpil v roku 1919, zúčastnil sa bojov na Slovensku ako duchovný 3. pešej brigády, za čo si vyslúžil československý vojnový kríž s pochvalou 2. pešej divízie. Vo výslužbe bol od roku 1921. Gene-

¹²⁴Porovnaj NESVADBA, F.: Vládne vojsko a jeho odsun do Itálie. In: Historie a vojenství, roč. 17, 1968, č. 6-7, s. 924 – 961.

¹²⁵Porovnaj Vecné výnosy (nahrádza predchádzajúci vecný vestník), 1939, č. 42, čl. 223; PEJS, O.: Duchovná služba vo vládnom vojsku. In: Historie a vojenství, roč. 43, 1994, č. 5, s. 36 – 37.

¹²⁶Porovnaj PEJS, ref 125, s.35; VHA Praha, f. Vládne vojsko, Generálny inspektorát, 4. odd. 1939, sign. 22.

¹²⁷Porovnaj PEJS, ref 125, s. 36.

¹²⁸Porovnaj VHA Praha, f. Vládne vojsko, Generálny inspektorát, domáci rozkaz generálneho inspektorátu vládneho vojska, 1941/ 15, čl. 62, šk. 254.

¹²⁹Porovnaj VHA Praha, f. Vládne vojsko, Generálny inspektorát, č. j. 839/1, odd. 1939.

¹³⁰Porovnaj HRÁCH, J.: História vládneho vojska. In: História plastikového modelárstva, 1993, č. 4, s. 14 – 16.

¹³¹Porovnaj PEJS, ref 126, s. 41; VHA Praha, f. Vládne vojsko, Generálny inspektorát, 7. odd., 1944, sign. 13.

rálny inšpektorát nasadených vojsk tohto bývalého kapitána duchovnej služby, ktorý do Talianska odcestoval 15. augusta 1944 a o niekoľko týždňov neskôr prevzal v mieste pôsobenia potrebné bohoslužobné pomôcky,¹³² zaradil s novým označením ako štábneho poľného kuráta do úlohy prednostu duchovnej služby u nasadeného generálneho inšpektorátu s hodnostným označením vojenského riaditeľa. Hoci zo strany armády bolo požadované vyslanie troch duchovných,¹³³ Bouška sa spolupracovníkov nedočkal. Jediným pomocníkom mu bol dominikán P. Jiří Leopold (Mária) Veselý, profesor slavistiky na Milánskej univerzite, ktorého prijal generálny inšpektorát 1. júla 1944 dočasne do svojich služieb. Vládne vojsko v Taliansku, ako aj zvyšok vojsk v Čechách, sa stali základom budovania novej povojnovej československej armády, súčasťou ktorej sa stala aj 2. technická divízia slovenskej armády, pôsobiaca tak tiež v Taliansku.

DUCHOVNÁ SLUŽBA V ARMÁDE SLOVENSKEHO ŠTÁTU

Slovenský štát budoval vlastnú armádu na troskách útvarov bývalej československej brannej moci dislokovaných na jeho oklieštenom území.¹³⁴ Celková politická situácia si totiž vyžadovala, aby novovzniknutý štát venoval tejto otázke primeranú pozornosť. V oblasti duchovnej služby úsilie slovenských autonomistických kruhov o poslovenčenie armády na území Slovenska počas medzivojnovnej ČSR – postupným budovaním slovenského veliteľského zboru a slovenských plukov so slovenskou služobnou rečou – priviedla väčšinu vojenských duchovných slovenskej národnosti do slovenských posádok ešte pred vyhlásením slovenskej samostatnosti.¹³⁵ A tak v ich začiatkoch vojenská duchovná služba v slovenskej armáde mala deväť rímskokatolíckych duchovných, jedného gréckokatolíckeho a jedného evanjelického vojenského duchovného.¹³⁶ Pretože bolo nutné zabezpečiť organizáciu velenia a cirkevnej jurisdikcie vojenskej duchovnej služby – i napriek skutočnosti, že najvyšším veliteľom brannej moci bol ako prezident slovenského štátu kňaz Jozef Tiso – po vzniku slovenského štátu minister národnej obrany Ferdinand Čatloš požiadal katolícky biskupský zbor Slovenska, aby sa o vojenskú duchovnú službu postaral. Biskupský zbor poveril biskupa Jána Vojtaššáka – spišského biskupa – ako najmladšieho v zbore, aby sa tejto veci ujal. Ten oznámil apoštolskej nunciature v Berlíne, čím ho biskupský zbor poveril, a žiadal, aby vyžiadala od Svätej stolice ustanovenia vojenského vikára. Do vyriešenia celej situácie požiadal najstaršieho vojenského kňaza, aby prechodne zariadil, čo považuje za potrebné až do ustanovenia vojenského vikára.¹³⁷ Cesare Orsenigo odpovedal telegramom 15. septembra 1939, pričom vyjadril svoje kladné stanovisko k vytvoreniu úradu vojenského pri biskupskom ordinárovi Spišskej diecézy a zároveň požiadal o mená kandidátov, ktorí by sa mohli stať vikármi slovenskej armády. Odpoveďou bolo Vojtaššákovu písomné odporúčanie z 25. septembra 1939, v ktorom oznámil mená dvoch kandidátov, a to: Františka Kovalčíka a Valentína Vilkovského. Zároveň im odporúčal udelenie čestného titulu „pápežského preláta“, no Vilkovskému v spojení s hodnosťou vojenského vikára.¹³⁸ Katolícky zbor biskupov nepovažoval za efektívne a vhodné vymenovanie nového biskupa určeného pre túto službu právne samostatného, ale navrhoval za vojenského ordinára

¹³²Porovnaj PEJS, ref 125, s. 41; VHA Praha, f. Vládne vojsko, Generálny inšpektorát, 1. odd., 1944, sign. 13 2/1-4.

¹³³Porovnaj PEJS, ref 125, s. 39; VHA Praha, f. Generálny inšpektorát, 1. odd., 1944, sign. 79 4/1-21.

¹³⁴Porovnaj PEJS, O.: Slovenské vojenské duchovenstvo 1939 – 45. B. m.: vl. nákl., s. 4.

¹³⁵Porovnaj PEJS, ref 134, s. 13; ŠIMUNÍČ, P.: Vojaci bez generálov. In: Historická revue, roč. 3, 1993, č. 1, s. 15.

¹³⁶Porovnaj PEJS, ref 134, s. 14.

¹³⁷Porovnaj TRSTENSKÝ, V.: Sila viery, sila pravdy. Bratislava: Schenfeld – R, 1990, s. 299. (Kto bol najstarším kňazom, ktorého biskup Vojtaššák požiadal o dočasnú správu, nie je jasné.)

¹³⁸List biskupa Vojtaššáka berlínskej nunciature vo veci vojenského ordinára z 25. septembra 1939.

vymenovať niektorého z vtedajších ordinárov a pre výkon generálneho vikára v hodnosti preláta.¹³⁹ Konečným riešením sa stalo vymenovanie Dr. Michala Buzalku svätiakeho biskupa trnavskej apoštolskej administratúry do úradu vojenského vikára, o navrhnutie ktorého požiadala kancelária prezidenta slovenského štátu biskupa Vojtaššáka ako „vojenského ordinára“,¹⁴⁰ ktorý tak už dávnejšie učinil.¹⁴¹ Z tohto dôvodu bola prípisom kancelárie prezidenta republiky z 30. marca 1940 prostredníctvom Ministerstva zahraničných vecí na veľvyslanectve slovenského štátu pri Vatikáne pozastavená žiadosť o vymenovanie pplk. duch. Vílkovského za generálneho vikára brannej moci.¹⁴² Jeho Eminencia štátny sekretár Tardini oznámil menovanie Jeho Excelencie Michala Buzalku za vojenského vikára vyslancovi slovenského štátu pri Svätej stolici 3. júna 1940, a následne bol vystavený dekrét konzistoriálnou kongregáciou 4. júna 1940, podľa ktorého biskup Buzalka získal jurisdikciu nad všetkými vojenskými kňazmi a katolíkmi, slúžiacimi na území slovenského štátu a v slovenskej armáde. Dekrét na Slovensko priniesol nový charge d`affaires Msgr. Dr. Burzio Giuseppe 9. júna 1940.¹⁴³

DR. MICHAL BUZALKA

Narodil sa 28. septembra 1885 v Svätom Antone pri Banskej Štiavnici ako najstaršie zo štyroch detí roľníka Juraja Buzalku a jeho manželky Anny, rod. Mackovej.¹⁴⁴ Otec Juraj sa ako 20-ročný stal hutným robotníkom a neskoršie dielvedúcom v striebornej hute pri Banskej Štiavnici, a tak zabezpečil rodine pravidelný mesačný príjem.¹⁴⁵ Do ľudovej školy začína chodiť v roku 1891 vo Svätom Antone a posledné dve triedy v Banskej Štiavnici.¹⁴⁶ Po jej ukončení je prijatý v roku 1896 do prúmy klasického gymnázia piaristov v Banskej Štiavnici, kam pravidelne denne dochádzal pešo šesť kilometrov a kde medzi prvými učiteľmi, ktorí ho učili, spoznáva A. Tuku, otca neskoršieho ministerského predsedu slovenského štátu.¹⁴⁷ Príkladná kresťansko-katolícka rodičovská výchova a láska k ľudu rozhodla o jeho živote, a tak po ukončení sexty je prijatý za klerika v Ostrihome, kde vychodil septimu a oktávu na klasickom Gymnázium benediktínov a 11. júna 1904 zmaturoval.¹⁴⁸ S touto maturitou bol poslaný ostrihomským arcibiskupom Kolosom Vasarym na ďalšie teologické štúdiá na Bohosloveckú fakultu do Viedne ako chovanca takzvaného Pazmánea – seminára pre najnadanejších adeptov kňazstva z územia bývalého Uhorska.¹⁴⁹ Po absolvovaní teologických štúdií je 14. júna 1908 biskupom Mikulášom Sécénim vysvätený za kňaza v kaplnke spomínaného Pazmánea.¹⁵⁰ Po vysvätení nastúpil ako pridelený pomocník u Richarda Osvalda, známeho spisovateľa a národovca v Teplej,¹⁵¹ kde pôsobil len do 12. septembra 1908. V tom čase nastupuje ako kaplán v Banskej Štiavnici a neskôr od 1. septembra 1910 aj ako profesor náboženstva na tamojšom evan-

¹³⁹List biskupa Vojtaššáka berlínskej nunciatúre vo veci vojenského ordinára z 18. októbra 1939.

¹⁴⁰Odpis listu Kancelárie prezidenta republiky slovenského štátu biskupovi Vojtaššákovi z 30. marca 1940.

¹⁴¹Dodatok listu Kancelárie prezidenta republiky slovenského štátu Ministerstvu zahraničných vecí – do rúk ministra, Bratislava 6. apríla 1940.

¹⁴²List Kancelárie prezidenta republiky slovenského štátu Ministerstvu zahraničných vecí – politickej sekcii, Bratislava 30. marca 1940.

¹⁴³List Vyslanectva Slovenskej republiky pri Svätej stolici Ministerstvu zahraničných vecí, Rím – Vatikán 5. júna 1940.

¹⁴⁴Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Buzalka 1885.

¹⁴⁵Porovnaj AZVJS SR Leopoldov, autobiografia väzňa č. 65156, Osobný spis Michala Buzalku.

¹⁴⁶Porovnaj LETZ, R.: Životopis Mons. Dr. Michala Buzalku, s. 1, rkp.

¹⁴⁷Porovnaj MIKULA, Z.: Návšteva u prvého vojenského biskupa Dr. M. Buzalku. In: Slovenské vojsko, roč. 1, 1940 s. 231.

¹⁴⁸Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁴⁹Porovnaj LETZ, ref 146, s. 2.

¹⁵⁰Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁵¹Porovnaj MIKULA, ref 146, s. 231.

jelickom gymnáziu (in Lyceo ev. Augs. conf.).¹⁵² Pre svoje národné čítanie a schôdzky s Andrejom Kmeťom z Prenčova a inými si čoskoro vyslúžil u maďarského panstva povest' pansláva. V Banskej Štiavnici bolo veľa nemeckého a maďarského úradníctva, a tak sa slovenskí akademici stretávali v Mariánskej kongregácii.¹⁵³ Jeho účinkovanie v rodnom prostredí ukončilo preloženie ostrihomským biskupom¹⁵⁴ k Svätoštefánskej nemocnici (Sz. István Kórház) v Budapešti, kam bol pridelený ako pomocný duchovný (curatus auxiliari). Bola to veľká nemocnica, ktorá mala pravidelne až dvetisíc chorých.¹⁵⁵ Jeho duchovná starostlivosť o chorých sa vyznačovala mimoriadnou obetavosťou. Súčasne si uvedomil hĺbku a význam ľudského utrpenia. Popri svojej práci sa angažoval medzi vtedy početnou slovenskou menšinou v Budapešti.¹⁵⁶ Mestské prostredie mu ale nevyhovovalo, a preto žiadal, aby bol preložený späť medzi slovenský ľud.¹⁵⁷ Vyhoveli mu a 19. decembra 1911 sa stal administrátorom na Skýcove, okr. Zlaté Moravce, teda medzi jednoduchým slovenským ľudom roľníkov a vápenníkov.¹⁵⁸ Napriek svojim pastoračným povinnostiam dokázal vypracovať latinsky písanú doktorskú dizertačnú prácu *De autonomia catholicorum in Hungaria* (O autonómii katolíkov v Uhorsku),¹⁵⁹ ktorú úspešne obhájil a slávnostne bol promován na doktora posvätnéj teológie 6. novembra 1912 Viedenskou Univerzitou.¹⁶⁰ Na Skýcove ho zastihla prvá svetová vojna a s ňou spojená mobilizácia, v rámci ktorej bol v júli 1914 povolaný na vojenskú službu. Buzalkov postoj k vojne je zrejmý z jeho zápisku, ktorý si urobil 26. júla 1914: „Začala sa mobilizácia. Po celej krajine napodobňujú hlavné mesto Budapešť a Hosana volajú vojne a vojsku. To posledné zasluži. Ale ako môžu vojnu, krviprelievanie, hlad a biedu oslavovať, to sa mi nijako nevprace do hlavy.“¹⁶¹

Svoju službu v radoch c. a k. rakúsko-uhorskej armády nastúpil od 1. augusta 1914, keď bol pridelený k Posádkovej nemocnici číslo 17 (Garnisonspitales Nr. 17), do Budapešti v rámci ktorej pôsobil pri poľnej nemocnici (Feldspital) 8/4, pridelenej k 31. divízii.¹⁶² S poľnou nemocnicou ako poľný kurát v zálohe (feldkurat in reserve) prešiel takmer všetky fronty – Srbsko, Halič, Sliezske, Ruské Poľsko a nakoniec v roku 1915 Karpaty.¹⁶³ Pri svojom pôsobení mal možnosť využiť skúsenosti, ktoré získal ako pomocný duchovný v Svätoštefánskej nemocnici v Budapešti.¹⁶⁴ Tu sám spoznal dušu vojaka. Neskôr o tom píše: „Nemocný človek najlepšie vyjaví svoje náboženské založenie. Spoznal som, že najlepšie a najúprimnejšie nábožní boli Slováci a Srbi. Tí tiež najlepšie prekonávali svoje bolesti. Bol som šťastný, že práve príslušníci môjho národa boli príkladom aj v náboženskom živote.“¹⁶⁵

Vďaka arcikňažnej Auguste zo Skýcova, ktorá videla, že ľud potrebuje v ťažkých časoch duchovného pastiera a neváhala požiadať listom samého cisára o vyreklamovanie Michala Bu-

¹⁵²Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁵³Porovnaj MIKULA, ref 147, s. 231.

¹⁵⁴Porovnaj Životopis biskupa Buzalku v zápise výpovede na Veliteľ'stve Štátnej bezpečnosti v Prahe z 13. 11. 1950, Štátny oblastný archív Bratislava, f. Štátny súd, J. Vojtašák a spol., šk. 218.

¹⁵⁵Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku; MIKULA, ref 147, s. 231.

¹⁵⁶Porovnaj KLEIN, V.: Náš nový biskup. In: Slovak, roč. 20, 1938, č. 68, s. 2.

¹⁵⁷Porovnaj MIKULA, ref 147, s. 231.

¹⁵⁸Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku; MIKULA, ref 148, s. 231.

¹⁵⁹Porovnaj LETZ, ref 146 (Buzalkova dizertačná práca má 77 strán. Je písaná rukou, Teologická fakulta vo Viedni ju prijala 11. 5. 1912 pod č. 1350. Posudzovali ju dvorný radca Schener a prof. Walfsgruber. V práci išlo o aktuálnu tému otvorených nevyriešených vzťahov katolíckej cirkvi a štátu. Rukopis je odložený v archíve Viedenskej univerzity a jeho kópiu s prekladom vlastní jeho neter p. Montilová-Buzalková.)

¹⁶⁰Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁶¹BUZALKA, M.: Prevrat v okolí Skýcova a Topoľčianok. In: Slovenský prevrat. Zost. K. A. Medvický. Bratislava: Komenský, 1931, zv. 4, s. 207.

¹⁶²Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Buzalka 1886.

¹⁶³Porovnaj MIKULA, ref 147, s. 231.

¹⁶⁴Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁶⁵Porovnaj MIKULA, ref 147, s. 231.

zalku z vojenskej služby, aby sa mohol opäť venovať svojej farskej pastorácii, bol 10. marca 1915 preložený k Vojenskému územnému veliteľstvu v Budapešti (Militär territorial kommando) a následne do zálohy k 15. júnu 1915 príslušnou posádkovou nemocnicou č. 17 v Budapešti. Až do skončenia vojny bol Michal Buzalka evidovaný príslušným vojenským veliteľstvom v Ostrihome bez zmien.

Na Skýcove pôsobil aj po skončení vojny, keď inicioval vytvorenie miestnej Slovenskej národnej rady na zabezpečenie poriadku a povzbudzoval veriacich k odvahe v čase ohrozenia vojskami Maďarskej republiky rád.¹⁶⁶ Administrátorom vajnorskej farnosti sa stal 10. júla 1920,¹⁶⁷ kde svoj voľný čas venoval redakcii Slováka.

V čase medzivojnovvej Česko-slovenskej republiky si Michal Buzalka ako rakúsko-uhorský poľný kurát v zálohe nepodal predpísanú prihlášku do československej armády.¹⁶⁸ Z uvedného dôvodu bol ako vojak v zálohe 6. augusta 1922 Doplnovacím okresným veliteľstvom v Leviciach, prevedený administratívnym úkonom do prvej zálohy s platnosťou od 15. decembra 1920 a súčasne bol zaradený k zdravotnej rote číslo 10 v hodnosti „vojina“. Neskôr 6. februára 1923 bol ako vojak v zálohe vtelený kmeňovým rozkazom číslo 2/23 od Doplnovacieho okresného veliteľstva v Leviciach k Divíznej nemocnici číslo 10 v Komárne. Do II. zálohy bol preložený k 31. decembru 1925 a o desať rokov neskôr je k 31. decembru 1935 prepustený z brannej moci ČSR.¹⁶⁹

V septembri roku 1922 sa z poverenia nového apoštolského administrátora Dr. Pavla Jantauscha stal profesorom pastorálnej a morálnej teológie a prefektom v trnavskom seminári.¹⁷⁰ „Že kňazov dobre vychovával dosvedča i to, že zo seminára odchádza ako pápežský komorník (Monsignor),“¹⁷¹ ktorým sa stal 20. augusta 1924.¹⁷² Zo seminára odišiel za administrátora do Zavaru, kde sa 6. januára 1925 stal aj farárom (parochus).¹⁷³ Ešte počas svojho pôsobenia v Zavari bol vymenovaný 31. decembra 1931 za profesora a rektora Seminára svätého Cyrila a Metoda, ale svoje účinkovanie v Zavari ukončil až 31. júla 1932.¹⁷⁴ V tomto postavení účinkoval až do októbra 1936, keď sa kňazský seminár presťahoval do Bratislavy. V tom čase prestal byť profesorom bohoslovía, ale rektorom zostal naďalej.¹⁷⁵ Medzičasom bol vymenovaný za domového preláta Jeho Svätosti (praelatus domest. Suae Sanct.)¹⁷⁶ a o niekoľko mesiacov neskôr v novembri 1937 bol vymenovaný za kanonika družnej kapituly v Bratislave pri Dóme svätého Martina. Prekvapujúcim bolo jeho menovanie Svätým Ocom Piom XII. 17. marca 1938 za pomocného apoštolského administrátora do Trnavy a za titulárneho biskupa conenského vo Frígii.¹⁷⁷ Biskupskú konsekráciu prijal v kaplnke „Nepomucena“ v Ríme 15. mája 1938.¹⁷⁸ Za heslo svojej biskupskej služby si zvolil výrok „Cez kríž ku svetlu“ (Per cruce[m] ad lucem),¹⁷⁹ ktoré vystihovalo jeho dovtedajší životný údel a prorocky naznačovalo budúcnosť. Pretože trnavský apoštolský administrátor

¹⁶⁶Porovnaj LETZ, ref 146, s. 3 – 4.

¹⁶⁷Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁶⁸Porovnaj PEJS, ref 134, s. 20.

¹⁶⁹Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Buzalka 1885.

¹⁷⁰Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁷¹KLEIN, V.: Náš nový biskup. In: Slováč, roč. 20, 1938, č. 68, s. 2.

¹⁷²Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁷³Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku.

¹⁷⁴Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku; AZVJS SR Leopoldov, Autobiografia väzňa č. 65156, Osobný spis Michala Buzalku.

¹⁷⁵Porovnaj AZVJS SR Leopoldov, Autobiografia väzňa č. 65156, Osobný spis Michala Buzalku.

¹⁷⁶Porovnaj Archív ABÚ Trnava, dispositiones Dr. M. Buzalku; Schematismus AAT 1944. Trnava: Typis societatis sancti Adalberti, 1944, s. 252.

¹⁷⁷Porovnaj Schematismus, ref 176, s. 252.

¹⁷⁸Porovnaj Schematismus, ref 176, s. 252.; AZVJS SR Leopoldov, Autobiografia väzňa č. 65156, Osobný spis Michala Buzalku.

¹⁷⁹Porovnaj Archív Postulátora, listy M. Buzalku rektorovi Nepomucena, Bratislava, 2. 4. 1938, 23. 4. 1938.

Pavol Jantusch ho nevymenoval za generálneho vikára, mohol i naďalej zotrvať v seminári vo funkcii rektora.¹⁸⁰

Buzalkovo prepustenie z brannej moci ČSR 31. decembra 1935,¹⁸¹ nebránilo jeho vymenovaníu 4. júna 1940 za vojenského vikára,¹⁸² z tohto dôvodu opúšťa seminár, aby sa mohol plne venovať svojmu novému poslaniu.

Svoje vymenovanie Svätým otcom Píom XII. za vojenského vikára Buzalka chápal ako službu pre dočasné a večné blaho vojakov mladého slovenského štátu, ako to vyjadril v prvom pastierskom liste z 15. októbra 1940.¹⁸³ Prednosta duchovného oddelenia Ministerstva národnej obrany pplk. duch. Albín Krasna zareagoval na Buzalkovo vymenovanie za vikára slovenskej armády žiadosťou na hlavnú skupinu Ministerstva národnej obrany, v ktorej žiadal:

- ponechanie biskupa Buzalku v brannej moci,
- priznanie jeho bývalej hodnosti v novom označení stotníka duchovnej služby v zálohe,
- jeho mimoriadne povýšenie do hodnosti majora duchovnej služby.¹⁸⁴

K realizovaniu tejto žiadosti však nikdy nedošlo, a tak biskup Buzalka svoju úlohu vykonával mimo aktívnej vojenskej služby.

Biskup Buzalka sa energicky ujal svojej novej funkcie 16. júna 1940, ako to oznámil svojím listom všetkým biskupským úradom z 13. júna 1940. V tomto liste, uvedomujúc si ťarchu a zodpovednosť úlohy spojenej s vymenovaním za vojenského vikára, požiadal o duchovnú, morálnu a personálnu pomoc pri jej plnení.¹⁸⁵ Následne chod duchovnej služby zabezpečil vybavením každého dôstojníka katolíckej duchovnej služby právomocou konať duchovnú správu v rámci svojej pôsobnosti,¹⁸⁶ a to podľa miesta pôsobenia.¹⁸⁷ Ako aj vyžiadanim chýbajúcich fakúlt od diecéznych biskupov.¹⁸⁸ Vojenský duchovní tak boli vyňatí z právomoci svojich biskupských úradov a podriadení vojenskému vikárovi, rovnako, ako všetci, ktorí spadali pod jeho právomoc.¹⁸⁹ Podľa dispozícií duchovnej správy pri MNO mal byť každý duchovný prostredníkom medzi Bohom a jednotlivcom v armáde, a to predovšetkým vysluhovaním sviatostí, kázaním a mravnou výchovou, a tak viesť vojakov k sebazpoznaniu, statočnosti, vytrvalosti, poslušnosti a úcte k predstaveným. Čo sa malo prejavíť v zodpovednom naplňaní prisahy,

¹⁸⁰Porovnaj LETZ, ref 146, s. 8.

¹⁸¹Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Buzalka 1885.

¹⁸²Prednota 13. odd. MNO – Duchovnej služby v Bratislave pplk. duch. Albín Krasna pre Buzalku v súvislosti s jeho menovaním za vojenského vikára žiadal o jeho „rehabilitovanie“ formou ponechania v brannej moci podľa § 158 branného zákona, priznaním jeho pôvodnej hodnosti (vtedy stotníka duch.) a mimoriadnym povýšením do hodnosti majora duch. Žiadosť – podobne ako u prezidenta Tisa – nebola zrealizovaná, a tak Buzalka počas celého svojho pôsobenia najvyššieho predstaviteľa vojenskej duchovnej služby ostal mimo službu. Porovnaj VHA Trnava, MNO č. j. 160. 760 Dôv./H. 1940; PEJS, ref 135, s. 14.

¹⁸³Porovnaj Pastierský list. In: Katolícke noviny, roč. 91, 1940, č. 2, s. 1 – 2.

¹⁸⁴VHA, f. MNO Praha, odbor všeob. voj., 36a odd. duch., 1923, sign. 61 2/15; VHA, f. MNO, č. j. 160. 760 Dôv./H. 1940. V súčasnosti materiál archivovaný vo VHA Trnava.

¹⁸⁵Diecézny archív Nitra, Curia episcopalis, č. 2027/17. 6. 1940.

¹⁸⁶Porovnaj Diecézny obežník spišského biskupstva, 1940, č. 5, čl. 33.

¹⁸⁷Porovnaj PEJS, ref 135, s. 21.

¹⁸⁸Diecézny archív Nitra, Curia episcopalis, č. 4399/1940.

¹⁸⁹Jeho vojenskej duchovnej právomoci podliehali: všetci príslušníci armády a osoby im na roveň postavené rímskokatolíckeho a gréckokatolíckeho vyznania. Jednalo sa o vojenské osoby v činnnej službe, žiakov a frekventantov vojenských škôl, ktorí neboli vojenskými osobami v činnnej službe a tiež občianskych zamestnancov bývajúcich v budovách týchto škôl, ďalej návštevníkov hudobného a vojenského zemepisného ústavu, manželky a nedospelé deti (do 21 rokov) vojenských osôb z povolania v činnnej službe a ďalších služiacich, pokiaľ žili v spoločnej domácnosti s mužom alebo otcom, občianskych zamestnancov vojenskej správy, chorých vo vojenských liečebných ústavoch, rovnako, ako aj ošetrovateľský a služobný personál, ďalej všetky osoby, ktoré sa nachádzali v dočasnej alebo vyšetrovacej väzbe pre trestné stíhanie zavedené proti nim vo vojsku alebo si odpykávali trest vo vojenskom trestnom ústave a ďalej za brannej pohotovosti štátu i osoby, ktoré konajú zvláštne alebo osobné úkony, pokiaľ boli pridelené vojsku v poli, poľní žandári a vojenský zajatci a rukojemníci pod vojenským dozorom. PEJS, ref 134, s. 21.

ktorá vyjadrovala náboženské a národné ideály Slovákov.¹⁹⁰ Prostredníkmi a hlavnými nositeľmi duchovnej právomoci, udelenej Buzalkovi, boli vojenský duchovní v činnnej službe, na čele organizačnej štruktúry ktorých stál prednosta duchovnej služby pri MNO – hlavné vojenské veliteľstvo, neskôr vojenskej správy. Menovite František Kovalčík, Albín Krasna a Jozef Mitošinka, ktorý sa stal poradcom vojenského vikára zastrešujúceho duchovnú službu svojou právomocou.¹⁹¹ Buzalka si bol vedomý, že na plnenie takých veľkých úloh vojenskej duchovnej služby má pomerne málo duchovných – ako to vyjadril v spomínanom pastierskom liste – a tak sa sám aktívne zapája do duchovnej služby medzi vojakmi. Navštevuje vojenské jednotky, ako napr. 25. apríla 1941, keď navštívil 1. peší pluk v Zámockých kasárňach a následne navštívil i poddôstojnícku školu špeciálnych zbraní. Svojou prítomnosťou, príhovormi a rozhovormi vojakov povzbudzoval k napĺňaniu poslania vojaka s dôrazom na úlohu brániť všetkých príslušníkov štátu.¹⁹²

V pastierskom liste z 1942 roku píše: „Nuž, vojaci milí, naši milí dohovní synovia moji, Pán Boh má svoj plán aj s vami, či ste doma, alebo v zahraničí, alebo na bojisku, všetci ste sa dobrovoľne zaviazali vojenskou prisahou pred Bohom a pred ľuďmi, že prikázané vám miesta nikdy neopustíte, služobné tajomstvo nezradíte a za vlasť, ak bude treba, aj život obeťujete. Žite a bojujte tak, aby bol s vami vždy Pán Ježiš. Dnes, keby vám prišlo umierať, na konci vašej krížovej cesty života a boja, Ježiš váš žije a díva sa na vás a vidí vašu hrdinskú mučenícku smrť.“¹⁹³ V tomto duchu sa aj priamo prihováral k vojakom odchádzajúcim na front.

Svojich „synov“ vypevádzal nielen na front, ale pokiaľ to bolo možné, aj na večnosť, ako napr. 24. marca 1941, keď vykonával pohrebné obrady na bratislavskom cintoríne pri pohrebe poručíka letectva Janka Svetlíka.

Jeho otcovskej starostlivosti neunikli ani „mámoťratní synovia“ spoločnosti, čo vidno z jeho predvianočnej návštevy väznice Krajského súdu v Bratislave, v ktorej bolo umiestnených aj niekoľko vojenských odsúdených odpykávajúcich si svoj trest, ako aj zo zavŕšenia duchovných cvičení vo vojenskej väznici v Bratislave.¹⁹⁴ O duchovný život vojakov sa staral aj zabezpečením materiálnej stránky, predovšetkým vydaním modlitebnej knižky pod názvom Verný priateľ, ktorú zostavil stotník duch. Jozef Mitošinka a na ktorú prispela aj vláda slovenského štátu prostredníctvom Ministerstva zahraničných vecí.¹⁹⁵ V jej úvode biskup Buzalka píše: „Dosiť sa mi tak zdalo, že ešte niečo chýba do vašej výzbroje, do vašej vojenskej torby. Pousilovali ste sa zadovážiť si ruženec, ale nemali ste ešte naozaj svojskej modlitebnej knižky. Boli ste akoby všetkými možnými vecami zaopatrení, len sa vám nedostávalo toho každodenného chleba duševného.“¹⁹⁶ Jeho pastoračnú činnosť medzi vojakmi nám dokumentujú aj procesné dôkazy monstrózneho procesu proti jeho osobe, kde sa popri pastierskych listoch venovaných vojakom ako dôkaz jeho protištátnej zradcovskej činnosti prezentovali fotografie, ktoré zachytávali obvineného Buzalku ako celebruje poľnú omšu za vojakov – padlých na fronte.¹⁹⁷ Vo svojom posta-

¹⁹⁰Text samotnej vojenskej prisahy začínal slovami „...prisaháme na Boha všemohúceho...“ a končil slovami „...a tak nám Pán Boh pomáhaj“. Porovnaj TURZA, ref 5; KRASNA, A.: Duchovná správa. In: Kalendár Slovenského vojska. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1942, s. 161.

¹⁹¹Na plnení úloh vojenskej duchovnej služby sa okrem toho podieľali: Valentín Vilkovský, Anton Sviežný, Anton Lednický, Violand Pavol Andor a iní.

¹⁹²Porovnaj KORČEK, F.: Vojenský vikár medzi vojakmi. In: Slovenské vojsko, roč. 2, 1941, s. 155.

¹⁹³ŠOBA Bratislava, f. Štátna prokurátora, 3 Ts III 77/51, šk. 100; LETZ, ref 146, s. 11.

¹⁹⁴Porovnaj Ľudská dokonalosť spočíva v plnení všetkých povinností. In: Slovenské vojsko, roč. 2, 1941, s. 274 – 275.

¹⁹⁵Porovnaj List biskupa Buzalku predsedovi vlády zo 6. 7. 1941; List biskupa Buzalku Ministerstvu zahraničných vecí zo 6. 7. 1941.

¹⁹⁶Porovnaj BUZALKA, M.: Úvod vojenského vikára slovenskej armády k I. vydaniu. In: Verný priateľ – Modlitebná a poučná knižka pre slovenských katolíckych vojakov. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, 1941, s. 3 – 4.

¹⁹⁷Porovnaj Proces proti vlastizrádným biskupom Vojaššákoví, Buzalkovi, Gojdičovi. Bratislava : Min. spravodlivosti vo vyd. Tatran, 1951, s. 179.

vení sa nevyhol stretávaniu s vysokými vojenskými dôstojníkmi tak slovenskej, ako aj nemeckej armády, čo samo o sebe nebolo ničím zlým. Popri praktickej pastoračnej činnosti sa venoval aj administratívno-právnej oblasti naplnenia svojej vojenskej jurisdikcie vydávaním smerníc pre jej napĺňanie, ako napr. Smernica ako uzavierat' manželstvá prostredníctvom splnomocnenca z 3. júna 1942.¹⁹⁸

Príchod Červenej armády do Bratislavy 4. apríla 1945 sprevádzala bolševická ideológia so svojou povestnou nenávisťou voči cirkvi. Buzalka ju po prvýkrát osobne pocítil 16. apríla 1945, keď bol bezpečnostnými orgánmi zatknutý a uväznený v Bratislave. Po prepustení zo zaisťovacej väzby 23. júna 1945 bol internovaný v bratislavskom kláštore františkánov do 22. augusta 1945.¹⁹⁹ Od toho času, spolu s ostatnými biskupmi, poukazoval na prenasledovanie a útlak cirkvi. Žiadosť československej vlády z 3. júla 1946 o odvolanie Buzalku a niektorých ďalších slovenských biskupov, Vatikán, ako bezpredmetnú, odmietol 3. októbra 1946.²⁰⁰

Úklady na osobu biskupa Buzalku vyvrcholili po februárových udalostiach roku 1948, keď po rozhodnutí „cirkevnej šesty“ z 12. júla 1950 došlo k Buzalkovmu opätovnému uväzneniu orgánmi Štátnej bezpečnosti (ŠtB) 19. júla 1950 po dôkladnej príprave v rámci akcie Dědek.²⁰¹ V hlavnom súdnom pojednávaní v bratislavskom Justičnom paláci 10. až 12. januára 1951 bol obvinený z úkladov proti republike, z velezrady, vojenskej zrady a vyzvedačstva. Z týchto vykonštruovaných obvinení, ku ktorým sa pod nátlakom priznal, bol odsúdený odňatím slobody na doživotie, konfiškáciou celého majetku, peňažný trest vo výške 200 000, – Kčs a stratou čestných občianskych práv.²⁰²

Nasledovali dlhé roky väznenia vo Valdiciach, Leopoldove, Ruzyni, Ilave a Pankráci až po prerušenie trestu v júni 1956 pre zlý zdravotný stav. No i naďalej ostáva v nemilosti a odlúčení, internovaný v charitných domovoch v Děčine a Táboře, kde v tichosti zomrel 7. decembra 1961.

OBDOBIE OBNOVENEJ ČSR (1945 – 1950)

Podľa vyhlásenia Spojencov z roku 1943 v Casablanke mala druhá svetová vojna skončiť „bezpodmienečnou kapituláciou“ Nemecka. Stalo sa tak v máji 1945, keď oficiálne skončila vojna v Európe. Väčšia časť rozdeleného Nemecka sa dostala pod vplyv Sovietskeho zväzu, podobne aj pobaltské štáty – medzi nimi aj obnovená Československá republika. Na slávnostnom zasadnutí SNR v Košiciach bol 5. apríla 1945 vyhlásený Program prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov. Tento program ratifikoval úplné podriadenie sa obnovennej Československej republiky bolševickému Zväzu sovietskych socialistických republík, tak na poli vojenskom, ako i medzinárodnom. Podľa tohto košického vládneho programu mala byť organizácia, výzbroj a výcvik novej československej brannej moci rovnaká ako organizácia, výzbroj a výcvik Červenej armády.²⁰³ Vzhľadom na skutočnosť, že sa Červená armáda duchovnej služby zriekla a nahradila ju osvetovopolitickým aparátom, bola existencia vojenskej duchovnej služby obnovovanej československej armády otázna. Prezident Beneš sa však zasadil za požiadavku udržania kontinuity novej armády s armádou predvojnového Českoslo-

¹⁹⁸Smernica ako uzavierat' manželstvá prostredníctvom splnomocnenca. In: Kalendár Slovenského vojska 1943. Bratislava: Ministerstvo národnej obrany, 1942, s. 164 – 166.

¹⁹⁹Porovnaj LETZ, ref 146, s. 13 – 14.

²⁰⁰Porovnaj VAŠKO, V.: Neumlčená kronika katolíckej cirkve po druhé svetové válce. Praha : Zvon, zv. I, s. 163 – 164.

²⁰¹Porovnaj LETZ, ref 146, s. 16 – 17.

²⁰²Porovnaj Proces, ref 197, s. 29 – 33, 221 – 223.

²⁰³Porovnaj ĎURICA, M.: Dejiny Slovenska a Slovákov. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996, s. 204.

venska,²⁰⁴ a tak v marci 1946 Ministerstvo národnej obrany v československej armáde obnovilo činnosť vojenskej duchovnej služby.²⁰⁵

Vojnové skúsenosti československých jednotiek, ako aj vytváranie národných slovenských jednotiek, spôsobili zmenu organizácie duchovnej služby, ktorá na rozdiel od predvojnovnej mierovej organizácie sa samostatne organizovala okrem pechoty aj v letectve a tankovom vojsku. Najvyšší riadiaci orgán sa prechodne nachádzal na Ministerstve národnej obrany v 1. oddelení 1. odboru, neskôr preorganizované na samostatné 6. oddelenie v rámci 1. všeobecne vojenského odboru.²⁰⁶

GEN. DUCH. MSGR. JAROSLAV JANÁK

Aktivizoval sa pri obnovovaní duchovnej služby a na istý čas stál na jej čele. Narodil sa 10. decembra 1889 v Kovářove, okres Milevsko (k domovskej príslušnosti sa hlásil v Zahořanech). Po vyštudovaní vyššieho gymnázia s vyučovacím jazykom českým v Českých Budějoviciach, kde študoval od roku 1902, po maturitnej skúške 5. júla 1910 nastúpil študovať v teologickom ústave v Českých Budějoviciach, ktoré 9. júla 1914 ukončil s výborným prospechom. O tri dni neskôr, teda 12. júla 1914, bol ordinovaný za kňaza.²⁰⁷

Po vysviacke pôsobil v civilnej duchovnej správe ako kaplán, a to od 1. septembra 1914 v Kunžvarte (dnešné Strážne) pri bavorských hraniciach, krátko od 1. augusta 1915 pôsobil v Zábóří, nakoľko už 15. septembra 1915 účinkoval ako vikarista pri Katedrále svätého Mikuláša v Českých Budějoviciach. Vzhľadom na skutočnosť, že bol v Prachaticiach 19. decembra 1913 uznaný za schopného výkonu vojenskej služby, čo neskôr 10. októbra 1916 potvrdilo zborové veliteľstvo č. 8 Praha, bol v čase prvej svetovej vojny 1. októbra 1916 povolaný do c. a k. rakúsko-uhorskej armády ako poľný kurát v zálohe.²⁰⁸ Následne bol pridelený ako duchovný správca „bývalej barákovej nemocnici č. 8“ v Prahe VII. Neskôr od 5. júla 1917 pôsobil ako duchovný správca pri náhradnom pešom pluku č. 75 v Debrecíne a od 15. septembra 1918 pri poľnej nemocnici č. 610 v Kotore.²⁰⁹ V Kotore sa dočkal konca prvej svetovej vojny, a tam sa aj 1. novembra 1918 prihlásil do strážanského oddielu, spolu s ktorým bol 17. novembra loďou Salzburg prevezený 2. decembra 1918 späť do republiky. Svoju odhodlanosť pôsobiť ako vojenský duchovný potvrdil podaním prihlášky do československej armády 15. marca 1919 poľnému superiorátu v Prahe. Už 23. mája 1919 bol telegraficky povolaný k československej 5. pešej brigáde. K menovanej brigáde nastúpil 5. júna 1919 ako jej duchovný správca. Veliteľstvo Východnej skupiny vojsk na Slovensku ho 24. augusta 1919 premiestnilo k 3. pešej divízii. Ministerstvo národnej obrany ho neskôr prípisom (č. 580 143/36) 4. februára 1920 pridelo k posádkovému veliteľstvu v Mukačeve a o mesiac neskôr prípisom (č. 580 543/36) 19. marca 1920 späť k 3. pešej divízii v Košiciach. Spolu s týmito jednotkami sa zúčastnil vojnového ťaženia proti Maďarom, za ktoré si vyslúžil pochvalné uznanie od veliteľa Východnej skupiny vojsk na Slovensku 21. novembra 1919 (č. j. 1461/02).

Košice sa stali jeho domovom na dlhší čas, nakoľko od 27. júla 1920 na príkaz ministerstva národnej obrany I. politicko-právneho oddelenia 4a pôsobil ako duchovný správca a referent 11. pešej divízie. V tom čase bol 24. júla 1920 s účinnosťou od 1. januára 1920 menovaný za

²⁰⁴Porovnaj PEJS, O.: Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946 – 1950). In: Historie a vojenství, roč. 41, 1992, č. 4, s. 138.

²⁰⁵Porovnaj Vecný vestník MNO 1946, č. 2, čl. 196.

²⁰⁶Porovnaj PEJS, ref 204, s. 139.

²⁰⁷Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Janák 1889.

²⁰⁸Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1917, č. 25.

²⁰⁹Porovnaj VHA Praha, Kmeňový list Janák 1889.

aktívneho poľného kuráta.²¹⁰ Od 11. pešej divízie bol 1. novembra 1922 preložený k 32. pešiemu pluku „Gardskij“ v Košiciach.²¹¹ Pri povýšení 5. septembra 1923 sa stal poľným kurátom I. triedy,²¹² o rok neskôr 28. októbra 1924 štábnym kurátom.²¹³ Od 1. septembra 1925 bol pridelený k Zemskému vojenskému veliteľstvu v Košiciach.²¹⁴ Pri zmene hodnostného označenia v roku 1926 mu bola priznaná hodnosť štábného kapitána 24. decembra 1926,²¹⁵ neskôr 8. februára 1928 s doplnkom duchovnej služby (skratka „duch.“).²¹⁶

Pôsobenie Jaroslava Janáka na východnom Slovensku v Košiciach, počas ktorého bol hodnotený ako kňaz-vojak „s vážnym, uceleným charakterom, svedomitý, presný a veľmi príčinný“,²¹⁷ sa skončilo 15. apríla 1929 jeho pridelením k Ministerstvu národnej obrany 6. oddeleniu I. odboru – duchovnej službe, kam nastúpil 30. júna 1929 ako osobný a mobilizačný referent.²¹⁸ Tu v roku 1930 získal vyznamenanie Československého vojenského kríža (č. diplomu 32793).

Počas svojho pôsobenia na ministerstve národnej obrany sa venoval hlavne matričnej službe, pre ktorú spracoval príručku pre vedenie vojenských matrik a spolupracoval na vypracovaní služobného predpisu o duchovnej službe s označením A-XI-1, schváleného v roku 1938. V roku 1931 získal titul biskupského notára a k 1. júlu 1935 bol povýšený na majora duchovnej služby.²¹⁹ Okrem svojej funkcie na Ministerstve národnej obrany bol od 20. septembra 1936 ustanovený za veliteľa školy dôstojníkov duchovnej služby v zálohe, ktorá prebiehala od 1. októbra 1936 do 28. februára 1937, následne od 1. októbra 1937 do 28. februára 1938 v Prahe.

Na podplukovníka duchovnej služby bol povýšený 1. júla 1938,²²⁰ a to po tom, čo 11. januára 1938 vykonal predpísanú skúšku pre povýšenie na podplukovníka podľa Smernice č. 52 a výnosu ministerstva národnej obrany 724/36a odd. z roku 1926. Po roku je 26. októbra 1939 menovaný za tajného pápežského komorníka a 9. decembra 1939 za čestného konzistórneho radcu (zrejme pre jeho životné jubileum). Pôsobenie Janáka ako osobného a mobilizačného referenta ukončili udalosti mníchovského diktátu a následná likvidácia československej armády. K 1. januáru 1940 ho previedli do odboru Ministerstva vnútra pre službu vo vojenskom spisovom úrade a k 31. oddeleniu Ministerstva sociálnej a zdravotnej správy. No z krátko bol 6. februára 1940 zatknutý gestapom a následne väznený vo väzení na Pankráci pre podozrenie:

- z organizovania podpôr pre pozostalých po zahraničných vojakoch;
- z vystavovania preukazu turistu pre prechod hraníc;
- z členstva v ilegálnej skupine Obrana národa.

Počas vyšetrovania 12. apríla 1940 utrpel zranenie hlavy a v bezvedomí bol prevezený do nemocnice v Prahe 2 – Kateřinkach, odkiaľ ho 7. augusta 1940 previezli do Ústavu pre choroboplýsných v Bohuniciach. Tu bol až do 3. mája 1945, keď ho na vlastnú žiadosť prepustili už ako zdravého. Hneď 6. mája 1945 nastúpil činnú službu na veliteľstve Praha – Stred a potom v posádkovom veliteľstve Veľká Praha, kam bol zaradený rozkazom menovaného posádkového veliteľstva z 15. mája 1945 a kde pôsobil až do svojho pridelenia k 1. oddeleniu

²¹⁰Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1920, č. 63.

²¹¹Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1922, č. 110.

²¹²Porovnaj VHA Praha, Vestník vecný 1923, č. 43, čl. 401.

²¹³Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1925, č. 2.

²¹⁴Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1925, č. 48.

²¹⁵Porovnaj VHA Praha, Vestník vecný 1926, č. 66, čl. 651.

²¹⁶Porovnaj VHA Praha, Vestník vecný 1928, č. 14, čl. 118.

²¹⁷Porovnaj VHA Praha, Kvalifikačný list Janák, r. 1924 – 26.

²¹⁸Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1929, č. 35.

²¹⁹Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1935, č. 37.

²²⁰Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1938, č. 265.

I. odboru Ministerstva národnej obrany. Tam nastúpil 31. mája 1945. Bol poverený agendou osobných vecí v oddelení, povoľovaním ciest do zahraničia a otázkami, súvisiacimi s duchovnou službou, hoci v tom čase ešte nebola zriadená. Za oficiálne zriadenie vojenskej duchovnej služby v československej armáde po druhej svetovej vojne možno považovať Janákovu menovaniu k 1. augustu 1946 za prednostu duchovnej služby 6. oddelenia I. odboru Ministerstva národnej obrany.²²¹ Následne bol povýšený do hodnosti generála duchovnej služby dekrétom prezidenta republiky zo dňa 25. októbra 1946 s účinnosťou a poradím od 28. januára 1944.²²²

Bolo však nutné vyriešiť ešte cirkevno-právnu otázku vojakov, ktorí slúžia v československej armáde. Nakoľko posledným nositeľom tejto právomoci bol arcibiskup Karol Kašpar, ktorý zomrel v roku 1941, bolo potrebné vymenovať nového vojenského ordinára, hoci na Slovensku bol nositeľom podobnej právomoci biskup Michal Buzalka. Vláda Československej republiky dala na svojej 60. schôdzke dňa 4. februára 1947 súhlas, aby Ministerstvo zahraničných vecí zahájilo rokovanie s Vatikánom. Na návrh Ministerstva národnej obrany, vzhľadom na tradíciu pražských arcibiskupov, Ministerstvo zahraničných vecí žiadalo Vatikán 15. februára 1947 vymenovať za vojenského vikára pražského arcibiskupa Jozefa Berana.²²³ Pápež Pius XII. dekrétom Posvätnéj konzistoriálnej kongregácie č. 1121 zo dňa 19. novembra 1947 menoval knieža arcibiskupa pražského a primasa českého ThDr. Jozefa Berana „vicarium castrensem pro exercitu Reipublicae Cechoslovacae“. Na základe tejto právomoci obdržal takto menovaný armádny ordinár československej brannej moci podľa kánonu 197 CIC z roku 1917 riadnu jurisdikciu nad katolíckym vojenským duchovenstvom a nad všetkými rímskokatolíckymi a gréckokatolíckymi príslušníkmi Československej brannej moci. Za svojho generálneho vikára pre výkon tejto funkcie 13. januára 1948 ustanovil gen. duch. J. Janáka.²²⁴

DR. JOZEF BERAN

Bol pražským arcibiskupom. Narodil sa 29. decembra 1888 v Plzni v zbožnej učiteľskej rodine. Po gymnaziálnych štúdiách sa pod vplyvom profesora Kudrnovského rozhodol študovať teológiu, a tak 31. októbra 1907 vstúpil do seminára na teologické štúdiá v Ríme. Dňa 10. júna 1911 bol v Ríme vysvätený za kňaza – rok pred ukončením štúdií. Jeho prvým kaplánskym miestom v r. 1912 bola Chyš na Žluticku, odkiaľ 1. januára 1914 odišiel za druhého kaplána do Proseku pri Prahe, kde pôsobil len veľmi krátko. Nakoľko po vypuknutí prvej svetovej vojny v júli 1914 sa vďaka dislokácii a mobilizácii stáva 1. septembra 1914 kaplánom v Michli. Odtiaľ sa 1. apríla 1917 dostáva za profesora náboženstva a neskôr za riaditeľa a profesora pedagogiky do učiteľského ústavu v Ječné ulici. Tam pracoval až do roku 1929, keď odišiel za asistenta morálnej teológie do pražského seminára, kam bol už predtým povolaný ako suplent. Rektorom seminára a seminárneho Kostola svätého Vojtecha v Prahe – Dejviciach sa stal v roku 1932. V čase druhej svetovej vojny pri plošnej perzekúcii českého národa po atentáte na ríšskeho protektora Heydricha bol 6. júna 1942 zatknutý gestapom a uväznený na Pankráci, odtiaľ transportovaný do koncentračného tábora v Terezíne a potom do Dachau. Po prežitých útrapách a skončení vojny sa vracia späť a pokračuje vo svojej práci v kňazskom seminári.²²⁵ Dňa 4. novembra 1946 bol vymenovaný za biskupa pražskej arcidiecézy, vysvätený a intro-

²²¹Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1947, č. 225.

²²²Porovnaj VHA Praha, Osobný vestník 1946, č. 102.

²²³Porovnaj VHA Praha, f. MNO, hl. štáb, 4. odd., 1947, sign. 13 2/1-2; PEJS, ref 204, s. 148.

²²⁴Porovnaj Obežník nitrianskej diecézy. In: VAŠKO, V.: Neumlčená kronika katolíckej cirkvi v Československu po druhé svetové válce. Praha : Zvon, 1990, zv. I, s. 193.

²²⁵Porovnaj Kardinál Jozef Beran. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 1999, s. 5 – 18.

nizovaný 8. decembra 1946.²²⁶ Jeho svätiteľom bol na sviatok Nepoškvrneného počatia Panny Márie pražský nuncius Saverio Ritter, spolusvätiteľmi boli kráľovohradecký biskup Mořic Pícha a pražský pomocný biskup Ant. Eltschkner.²²⁷ Za jeho utrpenie a postoj počas vojny mu 9. mája 1947 pri výročí oslobodenia Československa Červenou armádou minister vnútra Václav Nosek odovzdal pamätný odznak II. národného odboja.²²⁸

Februárové udalosti v roku 1948 v Československu boli začiatkom nového obdobia zmeny politických pomerov spojených s budovaním socializmu. Pre usporiadanie politických pomerov a inštitúcií sa armáde vzorom stal Zväz sovietskych socialistických republík – ako predstaviteľ komunistickej ideológie, ktorá kruto potláčala všetko, čo jej odporovalo. Dôsledkom toho bolo prenasledovanie cirkvi, ktorého perzekúcie doľahli aj na arcibiskupa Berana, a to 19. júla 1949, keď po narušení bohoslužby mu vláda nedovolila plniť jeho povinnosti a stal sa väzňom vo vlastnom dome, čím nastáva nútená sedesvakancia. Riadenie diecézy prešlo do rúk rozkolného kňaza Antona Stehlíka, ako kapitulného vikára, a to až do roku 1965. Po internovaní v Ružodole u Liberca (24. marca 1951), Myštěvsi u Bydžova (17. apríla 1953), Paběnicach (20. decembra 1957), bol v roku 1963 prezidentom omilostený a spolu s biskupom Skoupým prevezený do Makařova u Říčan. Pre nežiaduci nával veriacich sa arcibiskup presťahoval do Radvanova u Mladé Vožice, kde sa ho ujali sestry premonštrátky, ktoré tam mali domov pre prestarnutých. Dňa 25. januára 1965 bola uverejnená správa, že arcibiskup Beran bol menovaný za kardinála a 19. februára 1965 odišiel do Ríma s vedomím, že jeho návrat je vládou nežiaduci. Zomrel v Ríme 17. mája 1969 a s najväčšími poctami bol 22. mája 1969 pochovaný v Bazilike svätého Petra.²²⁹

ZRUŠENIE VOJENSKEJ DUCHOVNEJ SLUŽBY V ČSĽA

Februárové udalosti sa dotkli nielen vojenského ordinára, ale aj samotnej duchovnej služby. Na rozdiel od predmnichovskej československej armády nemala duchovná správa v československej armáde po roku 1945, resp. 1946, až do jej zrušenia právo uskutočňovať nábožensko-mravnú výchovu medzi vojakmi. Tichou cestou boli z armády vytláčaní vojenský duchovní a na ich miesta a vedľa nich nastupovali spomínaní tzv. osvetoví dôstojníci.²³⁰ Nad katolíckou skupinou duchovnej služby v armáde sa tak začali sťahovať čierne mračná.

Po februárovom pracovnom stretnutí vojenských duchovných s ministrom zdravotníctva suspendovaným kňazom J. Plojharom, z ktorého vzišiel pozdravný telegram prezidentovi K. Gottwaldovi a ministrovi obrany L. Slobodovi a zaväzujú sa v ňom pôsobiť na svojich miestach v súlade s ľudovodemokratickými zásadami k šťastnej, socialistickej budúcnosti. Na tento telegram arcibiskup Beran, ako na nátlakový, protestne reagoval listami ministrovi vnútra, predsedovi vlády a memorandom prezidentovi.²³¹

Janák následne v máji 1949 odišiel na dovolenku, aby sa už nevrátil. A tak dňom 1. augusta 1949 bol preložený do výslužby, takže v duchovnom oddelení Ministerstva národnej obrany v tej dobe nepôsobil žiadny katolícky duchovný.

²²⁶Porovnaj KETTNER, ref 49, s. 130.

²²⁷Porovnaj Kardinál, ref 225, s. 21.

²²⁸Porovnaj VAŠKO, V.: Neumlčená kronika katolíckej cirkve v československu po druhej svetovej válce. Praha : Zvon, 1990, zv. 1, s. 198.

²²⁹Porovnaj Kardinál Jozef Beran, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1999, s. 27 – 31; KETTNER, ref 49, s. 131, 136, 170.

²³⁰Porovnaj VAŠKO, ref 228, zv. 1, s. 193.

²³¹Porovnaj VAŠKO, ref 228, zv. 2, s. 59 – 60, 233.

Vedením duchovného oddelenia bol 16. mája 1949 po prvýkrát za celú dobu existencie československej duchovnej služby poverený príslušník iného vyznania než katolíckeho, a to príslušník cirkvi československej pplk. duch. Václav Janota.

I napriek udeleniu cirkevnej jurisdikcie kpt. duch. L. Teplíkovi, prostredníctvom armádneho ordinára Jozefa Berana, nemilosrdné kádrové opatrenia v dôstojníckom zbore, prijímané od februára 1948 do konca roku 1949, ktoré mali výhradne triedny politický charakter, najviac postihli duchovnú službu, takže bola neschopná plniť svoje úlohy.

Vzhľadom na problémy, v ktorých sa vojenská duchovná služba ocitla, armádny ordinár splnomocnil 21. apríla 1948 miestnych duchovných správcov, aby svoju pastoráciu rozšírili aj na posádky, v ktorých miesto vojenského duchovného nebolo obsadené,²³² ale ani toto opatrenie nepomohlo zachrániť vojenskú duchovnú službu.

Nezaradenie vojenského armádneho ordinára medzi najvyšších katolíckych hodnostárov v cirkevnom zákone z októbra 1949 naznačovalo osud celej vojenskej duchovnej služby. Na zasadaní Najvyššej rady obrany štátu 23. mája 1950 na návrh generála J. Procházku bolo schválené zrušenie vojenskej duchovnej služby a následné prepustenie vojenských duchovných, „pre ktorých sa nájdu dôvody k prepusteniu“.²³³ Personálnymi opatreniami sa vojenská duchovná služba priebežne rušila od mája do októbra 1950. Všetky matriky vojenských oblastí boli v lete odovzdané Ministerstvu vnútra. Vládnym uznesením zo dňa 26. júna 1950 s účinnosťou od 1. januára 1951 sa starostlivosť o vojenské hroby, pomníky a pamiatky preniesla do pôsobnosti ministerstva vnútra.²³⁴

²³²Porovnaj VAŠKO, ref 228, zv. 1, s. 194; Obežník Brnenskej diecézy r. 1948, s. 66 .

²³³PEJS, ref 204, s. 165; VHA Praha, f. Najvyššia rada obrany štátu, 1950, 3. zasadanie.

²³⁴VHA Praha, Vecný vestník 1950, č. 83, čl. 487.